

DREPTUL ROMÂNILOR LA AUTODETERMINARE ȘI CONSILIUL NAȚIONAL MIXT AL COMITATULUI BRAȘOV (OCTOMBRIE - NOIEMBRIE 1918)

1. INTRODUCERE

Schimbările petrecute în raportul de forțe dintre beligeranții primului război mondial și succesiunea evenimentelor din anul 1918, în defavoarea imperiilor multinaționale, au adus în centrul vieții politice și al relațiilor internaționale principiul naționalităților și corolarul său, dreptul la autodeterminare al popoarelor și națiunilor captive. Ambele idei, care însuflețiseră mișcările de eliberare națională din secolul al XIX-lea și de la începutul secolului al XX-lea, au fost reluate și nuanțate, de către oamenii de stat și de instituțiile guvernamentale și parlamentare, fiind dezvoltate în dialogul diplomatic și în discursul politic, găsindu-și, totodată, un spațiu larg în mediile publicistice. „*Autodeterminarea – arăta președintele S.U.A. Thomas Woodrow Wilson – ... este un principiu operativ de acțiune pe care în viitor oamenii de stat nu-l vor ignora în detrimentul lor*”¹.

Concluzia cea mai larg împărtășită era că autodeterminarea trebuia recunoscută și îndeplinită. Rămâneau de adoptat condițiile, căile și limitele acesteia. Dreptul la autodeterminare a fost revendicat și de românii aflați sub stăpânire străină care aveau o veche tradiție a mișcării de emancipare și de unitate națională într-un singur stat românesc.

Lucrarea de față își propune să prezinte mai întâi un necesar istoric al aplicării dreptului la autodeterminare al românilor din Transilvania, în relație directă cu destrămarea imperiului Austro Ungar. Ne-am întemeiat demersul pe câteva lucrări de seamă din istoriografia română, dar și pe lucrări importante din istoriografia maghiară. În acest cadru, atenția autorului se oprește cu prioritate asupra crizei generale care a cuprins Ungaria, ca urmare a pierderii războiului, creinduse condițiile pentru reafirmarea drepturilor și libertăților populațiilor nemaghiare și pentru impunerea pe scena vieții politice a chestiunii naționale. Mitingurile, demonstrațiile și ciocnirile de stradă care au cuprins Budapesta, în zilele de 28 – 31 octombrie 1918, prelungite în mai multe orașe de provincie, inclusiv în Transilvania², și cunoscute în istorie sub denumirea de „*Revoluția rujelor de toamnă*”³, au adus la putere Consiliul Național Maghiar, o alianță de partide, constituită în ziua de 24 octombrie. Acesta susținea o politică nouă asupra autodeterminării, sub forma autonomiei naționalităților în cadrul statului ungar. În fața lui a apărut, însă, spectrul autodeterminării depline prin desprinderea de statul maghiar. Conștient de „*slăbiciunea puterii centrale*”⁴, în fața

pericolului de a pierde teritorii, Consiliul Național Maghiar a lansat un apel pentru crearea de consilii naționale la nivelul comitatelor, incluzând și reprezentanți ai naționalităților nemaghiare. Așadar, consilii naționale comitatense mixte. Acțiunea, fiind atât de amplă, ar necesita un studiu pe măsură. În ceea ce ne privește, ne vom opri, în partea a doua a lucrării, numai asupra constituirii și activității Consiliului (Sfatului) Național mixt al Comitatului Brașov.

Istoriografia ungară trece sub tăcere această acțiune de amploare, inițiată și direcționată de la Budapesta, făcând, de regulă, referiri de ansamblu la constituirea spontană de consilii naționale în comitate, orașe și comune. Autorii „**Istoriei Transilvaniei**” („**Erdély története**”) – amplă lucrare apărută sub coordonarea istoricului Köpeczi Béla și tradusă, sub formă prescurtată, în limbile de circulație internațională – admit, că în Transilvania „*la instigarea guvernului și a autorităților locale, au fost constituite consilii*”, dar numai acolo „*unde mișcarea populară nu le crease*”⁵. Prin urmare, și această lucrare se referă numai la consiliile naționale proprii ale maghiarilor și nemaghiarilor, care au fost create ulterior, în luna noiembrie. Preocuparea conducătorilor maghiari era de a determina consiliile naționale ale românilor și germanilor să conlucreze cu cele maghiare și să recunoască autoritatea instituțiilor statului. Continuând să le ignore acestora caracterul de forumuri reprezentative ale naționalităților, istoricii maghiari rămân la concepția oficială de atunci, considerând respectivele consilii ca fiind numai mijloace de apărare a ordinii, a liniștii și a proprietăților cetățenilor. Și aici, autorii „*Istoriei Transilvaniei*” spun ceva în plus, chiar dacă aserțiunea lor este incorectă: „*Conservatoare sau radicale, consiliile naționale se străduiau deopotrivă să canalizeze revendicările sociale prin sloganuri naționale*”⁶.

Consiliile naționale comitatense mixte nu se regăsesc nici în lucrările românești de istorie, cu toate că istoriografia română ar fi trebuit să le evidențieze importanța specifică în declanșarea mișcării naționale generale, din luna noiembrie 1918, pentru preluarea puterii locale. Ele au confirmat criza totală de autoritate a organismelor centrale și locale ale statului ungar și au prilejuit recunoașterea frunțașilor români ca reprezentanți oficiali și conducători ai conaționalilor lor. În această calitate, ei și-au asumat misiunea de a-i organiza pe români ca forță unită și disciplinată, decisă a-și impune dreptul la autodeterminare.

Marea sinteză „**Istoria Românilor**” (volumul VII, tom 2) publicată recent sub egida Academiei Române, reține schimbările majore petrecute la Budapesta, în ultimele zile ale lunii octombrie 1918, care au prilejuit crearea Consiliului Național Român Central, accentuând asupra meritului său de fi organizat „*lupta națională*” care „*căpătase un caracter popular*”. Înainte de a evoca „*procesul amplu de înființare a consiliilor naționale române (numite și sfaturi)*”, precum și „*a gărzilor naționale române*”⁷ în comitatele locuite de români, autorii sintezei consemnează, făcând trimitere la o importantă lucrare a istoricului Ștefan Pascu⁸, faptul că „*începutul lunii noiembrie marchează preluarea guvernării acestor teritorii de către reprezentanți autorizați ai națiunii majoritare*”⁹. Nici volumul „**1918 la români**”, VII, nu conține vreun document emis de autoritățile maghiare referitor la înființarea de

consilii naționale comitatense¹⁰.

O excepție o constituie volumul intitulat **Unirea Transilvaniei cu România, 1 decembrie 1918**, publicat în anul 1870, în care se arată că „*au fost și situații când formarea consiliilor naționale românești a fost precipitată de încercările... de a menține cu orice preț configurația teritorială a vechiului stat ungar*”. Referindu-se la acțiunea întreprinsă „*pe plan local în Transilvania*”, autorii lucrării afirmă că „*organizațiile politice maghiare*” și îndeosebi „*reprezentanții autorităților comitatense au încercat să creeze cadre organizatorice... incluzând și reprezentanții populației românești*”, urmărind „*să poată stăvili avântul luptei naționale a românilor...*”. Ei dau ca exemplu comitatul Brașov unde „*s-a încercat crearea unui consiliu național județean, sub președinția vicecomitelui L. Servatius, al cărui prim act oficial a fost o declarație de respectare și de apărare a integrității Ungariei, de sprijinire a noului guvern ungar, condus de Károlyi Mihály*”. Autorii precizează că „*declarația n-a întrunit însă adeziunea celor doi reprezentanți ai populației românești, care s-au pronunțat împotriva ei și pentru principiile expuse de către delegatul P.N.R. în parlamentul de la Budapesta, la 18 octombrie 1918*”. Asemenea „*încercări*” au fost „*întâlnite și la Caransebeș și în alte localități*”¹¹ – adaugă autorii, fără a reține detalii.

Luarea ca exemplu a Brașovului nu este întâmplătoare. Meritul revine istoricului brașovean Ion Nicoară, pe care autorii volumului îl citează în legătură cu un studiu al său din anul 1968. Istoricul brașovean atribuie acțiunea „*vârfurilor conducătoare maghiare și săsești ale comitatului și orașului Brașov*”, care doreau „*să îndrume mișcarea revoluționară pe calea intereselor lor și a menținerii vechiului stat maghiar, adaptat la noile condiții așa-zis democratice*”¹². eminentul profesor și cercetător Ion Nicoară a reluat informațiile, inclusiv cele privind componența Consiliului Național mixt al Comitatului Brașov, și într-un alt studiu, pe care l-a publicat în același an jubiliar¹³.

Cea de-a doua parte a lucrării ne-a prilejuit o largă investigație în fondul de **Acte ale magistratului Brașov** al Direcției județene a Arhivelor Naționale, unde am descoperit documente inedite în legătură cu subiectul abordat. Acestea, împreună cu informațiile directe, cu reportajele și comentariile din cotidienele brașovene „*Brassói Lapok*” și „*Kronständer Zeitung*”, ne-au ajutat să oferim o imagine concludentă a scurtei dar semnificativei istorii a Consiliului Național mixt al Comitatului Brașov¹⁴. Aflat într-o perioadă de profundă criză, care va duce la dispariția sa pentru o vreme, vechiul cotidian românesc „*Gazeta Transilvaniei*” nu a fost în măsură să redea decât unele informații necomentate despre constituirea noului organism comitatens¹⁵.

2. AFIRMAREA DREPTULUI LA AUTODETERMINARE AL ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA ÎN CONDIȚIILE PRĂBUȘIRII IMPERIULUI AUSTRO-UNGAR ȘI ALE CRIZEI STATALITĂȚII MAGHIARE.

Autodeterminarea, sau principiul potrivit căruia popoarele și națiunile au dreptul de a-și hotărî singure soarta, și-a găsit fundamentul politic în două documente de răsunset în epocă: **Declarația drepturilor popoarelor din Rusia**, adoptată de Consiliul Comisarilor Poporului în 2/15 noiembrie 1917, și **Cele 14 puncte**, formulate de președintele Woodrow Wilson și prezentate în fața Congresului Statelor Unite ale Americii în ziua de 8 ianuarie 1918.

Chiar dacă nu era decât o manevră tactică și propagandistică, de la începuturile puterii bolșevice, primul dintre acestea și-a păstrat valoarea principală și istorică, recunoscând intrinsec faptul că Imperiul autocratic rus a fost o „*închisoare a popoarelor*”. Al doilea document a fost cu atât mai important cu cât a constituit un program de pace, conceput în viziunea celui mai puternic stat al lumii, care tocmai se alăturase Antantei pentru a apropia înfrângerea Puterilor Centrale. În legătură cu Rusia – devenită „*sovietică*” – Wilson se exprima totuși cu deferență, propunând un tratament care să-i „*furnizeze... ocazia oportună de a fixa, fără piedică, nici tulburare, în deplină independență, dezvoltarea sa politică și națională...*” (punctul 6). Iar în privința Dublei Monarhii, el avea în vedere că „*Popoarelor Austro-Ungariei, cărora dorim să le salvăm și să le asigurăm locul printre națiuni, va trebui să le fie dată cât mai curând posibilitatea unei dezvoltări autonome*” (punctul 10)¹⁶. Prin urmare, președintele american nu voia dezmembrarea celor două imperii multinaționale și nu asocia conceptului său de națiune ideea unității naționale, deja exprimată și transformată în tendință pe întinderile acestora. El nu sesiza discrepanțele ce existau între acel concept propriu și realitățile europene. Cu toate acestea, el a fost primul șef de stat al unei mari puteri „*care a respectat puterea sentimentului național*” și „*care și-a coagulat discursul, voit mondial, în jurul principiului autodeterminării naționale*”¹⁷.

Principiul autodeterminării a fost îmbrățișat de numeroși oameni politici și frunțași ai vieții publice și culturale din țările Antantei care au stăruit pentru acreditarea lui în rândurile factorilor politici și militari. Acesta a fost perceput și în rândurile mulțimilor, îndeosebi a celor reunite ocupațional. Nu întâmplător, marinarii din flota austro-Ungară, care s-au răsculat în portul Cattaro, în zilele de 1 – 3 februarie 1918, au cerut încetarea războiului și recunoșterea dreptului popoarelor din imperiu de a forma state naționale independente.

Descifrând etapele autodeterminării, istoricul francez Jean Baptiste Duroselle arăta că mai întâi se avea în vedere formarea de „*unități politice*” separate una de alta „*prin frontiere*”, iar dacă „*secesiunea*” era posibilă, „*atunci unitatea politică devine stat independent*”¹⁸.

O amplă manifestare consacrată autodeterminării a fost **Congresul reprezentanților naționalităților din Austro Ungaria** – italieni polonezi, români,

cehoslovaci și iugoslavi – ținut la Roma în zilele de 8 – 10 aprilie 1918. Dezbaterile au evidențiat că menținerea, indiferent în ce formulă statală, a Imperiului Austro Ungar devenise, în noile condiții istorice, o imposibilitate de fapt. Pe această bază, participanții au condamnat negocierile pe care guvernele de la Paris, Londra și Washington le purtau cu responsabilii Dublei Monarhii în vederea încheierii unei păci separate cu aceasta. În dezbateri s-a căzut de acord că fiecare dintre popoarele reprezentate „recunoaște în Monarhia Austro-Ungară instrumentul dominației germane și obstacolul fundamental în calea realizării aspirațiilor sale și a drepturilor sale”. S-a proclamat, fără rezerve, dreptul fiecăruia dintre aceste popoare „de a-și constitui statul național unitar sau de a-l desăvârși, pentru a putea realiza deplina sa independență politico-economică” și s-a recunoscut „necesitatea unei lupte comune contra opresorilor comuni până când fiecare dintre aceste popoare va obține eliberarea sa totală, unitatea sa națională completă și libertatea politică”¹⁹. Aceste idei călăuzitoare au fost cuprinse în **Declarația Congresului de la Roma**. Purtând semnăturile tuturor delegaților, documentul final dobânda valoarea unui „act oficial”, emanând din voința liber exprimată, prin reprezentanții proprii, de popoarele oprimate din Imperiul Austro Ungar²⁰. Era un act de drept internațional. În consecință, alcătuirea de state independente, în locul imperiului dualist, devenise unicul criteriu legal pentru statuarea unei noi ordini politice și teritoriale în Europa Centrală și de Sud Est. În perioada următoare au luat ființă organizații menite să susțină drepturile și idealurile românilor pe lângă guvernele și în fața opiniei publice din țările Antantei, așa cum au fost: Comitetul național al românilor din Transilvania și Bucovina (la Paris, președinte Traian Vuia), Liga Națională Română (la Washington, inițiată de Vasile Stoica), Comitetul de acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina, (la Cittaducale – Italia, condus de Simion Mândrescu) și cu dosebire Consiliul Național Român Provizoriu care, în 3 octombrie 1918 a proclamat Consiliul Național al Unității Române, organismul care a fost recunoscut de guvernele Franței, S.U.A., Marii Britanii și Italiei ca exponent al intereselor poporului român. Reunind pe românii aflați în țările Antantei, în marea lor majoritate foști combatanți în armatele austro-Ungare, aceste organizații susțineau același ideal pe care-l afișase și Comitetul național al românilor din țările subjugate, exponentul politic al prizonierilor români din Rusia²¹, unirea teritoriilor din Austro-Ungaria, locuite de români, cu Regatul României. În fruntea lor au activat personalități de prestigiu ale vieții publice, culturii și științei de pe ambele versante ale Carpaților, între care și numeroși brașoveni²². Organizarea românilor se împletea cu aceea a celorlalte națiuni asuprite din imperiu. Așa a fost posibilă și reunirea Congresului de la New York al românilor, cehilor, slovacilor, polonilor, sârbilor, croaților și rutenilor, ținut în ziua de 15 septembrie 1918, unde s-a votat o moțiune prin care s-a cerut dezmembrarea Austro-Ungariei și eliberarea tuturor popoarelor asuprite.

Declarația de la Roma și acțiunile de convingere purtate de organizațiile românilor aflați peste hotare au intrat în atenția responsabililor politico-diplomatici și militari ai Antantei, ajutându-i să înțeleagă mai clar realitățile naționale din

Austro-Ungaria, dominate de contradicții și aspirații ireconciliabile. Ele au avut un rol semnificativ în abandonarea planurilor strict strategice care aveau în vedere păstrarea Austro-Ungariei. Un moment determinant al schimbării de atitudine a avut loc în ziua de 27 iunie 1918, când Wilson și-a precizat poziția în favoarea constituirii de state independente ale națiunilor din Monarhie, inclusiv statele Austriei și Ungariei²³. Decizia președintelui S.U.A. a fost influențată și de poziția guvernelor de la Viena și Budapesta de a susține planul german de ofensivă hotărâtoare în Champagne. Spre sfârșitul lunii august 1918 și Marea Britanie și-a revizuit poziția, Foreign Office-ul pronunțându-se pentru dezmembrarea Monarhiei Habsburgice. De precizat că experții Ministerului de Externe britanic, însărcinați cu analiza problemei românești, formulară, încă în 2 august 1918, propuneri în sensul unității naționale a românilor²⁴. Devenise evident că responsabilii politico-militari ai Austro-Ungariei au mizat prea mult pe impresia pe care imperiul o putea face în fața Aliaților, îndeosebi a S.U.A., sperând în încheierea unui armistițiu favorabil și într-o prezență ca entitate recunoscută la viitoarea Conferință a Păcii. Ca urmare, Dubla Monarhie a rămas alături de Germania, trebuind să suporte înfrângerea alături de ea.

Ofensiva aliată spre frontierele Puterilor Centrale și armistițiile încheiate de Antanta cu Bulgaria și Turcia au constituit semnale pentru declanșarea revoluțiilor de eliberare și de unitate națională ale slavilor și românilor din Dubla Monarhie. Pentru români, semnalul luptei hotărâtoare, în vederea realizării idealului național, a fost dat de Comitetul Național al Românilor din Austro-Ungaria, printr-un manifest adresat poporului român și guvernelor aliaste, în care s-a cerut despărțirea Transilvaniei și a Bucovinei de Monarhie iar teritoriul, „*revendicat de statul român, recunoscut și garantat prin tratatele de alianță cu puterile Antantei*”, să fie eliberat și „*unit cu patria mamă*”²⁵.

Dezmembrarea acestei construcții statale artificiale „*extrem de șubredă*”²⁶ – care a înscris, așa cum observa istoricul american Robert Kann, „*unul dintre cele mai deplorabile capitole ale istoriei naționalităților în cadrul Monarhiei*”²⁷ – a avut loc între 28 octombrie și 4 decembrie 1918 când în centrul și sud-estul Europei s-a trasat o nouă hartă politică ce contura state naționale independente, cuprinzând teritorii întregi sau părți ale fostei Monarhii Austro-Ungare.

În luna octombrie 1918, când instituțiile statului ungar intrau în paralizie, și-a reluat activitatea, după patru ani de interdicție, Partidul Național Român. În acele zile situația românilor era încă neclară pentru că nici Antanta și nici S.U.A. nu se pronunțaseră explicit asupra dreptului lor la autodeterminare. De aceea, Partidul Național Român a trebuit să-și asume rolul de unic purtător de cuvânt al românilor și de conducător al luptei pentru afirmarea propriilor drepturi și aspirații. Acțiunea hotărâtoare a avut loc în ziua de 12 octombrie, când Comitetul Executiv al partidului, întrunit la Oradea, a adoptat **Declarația de autodeterminare a națiunii române**²⁸. Elaborată de Alexandru Vaida Voevod²⁹, cu intenția declarată ca „*vocea noastră să pătrundă în Antanta și la Wilson*”, tradusă în ungurește de Vasile Goldiș – „*un foarte bun cunoscător al limbii maghiare și un fin stilist*”³⁰ – **Declarația** a fost

însușită de către frunțașii partidului³¹, ca act fundamental pentru viitorul românilor al căror destin și l-au asumat.

Declarația de la Oradea afirma că națiunea română din Ungaria și Ardeal, dorind „să facă... uz” de dreptul de a „dispune și hotărî singură asupra sorții ei”, reclama „dreptul ca, liberă de orice înrăurire străină, să hotărască singură așezarea ei printre națiunile libere, precum și stabilirea legăturii de coordonare a ei cu celelalte națiuni libere...”. Negând dreptul Parlamentului și al guvernului Ungariei de a reprezenta interesele „națiuni” române la **Congresul de pace**, documentul preciza că aceasta o puteau face doar reprezentanții ei aleși. Toate hotărârile și acordurile, ce ar fi fost luate fără aprobarea **Adunării Naționale Române**, urmau să fie declarate „nule și fără valoare”³². Proclamând dreptul națiunii române la autodeterminare, **Declarația de la Oradea** consacra, ca direcție unică, desprinderea Transilvaniei de Ungaria. Documentul a stat la baza tuturor deciziilor și acțiunilor de luptă națională până la **Marea Adunare Nationala de la Alba Iulia**.

În cadrul aceleiași întruniri a fost ales **Comitetul de acțiune**, compus din Ștefan Cicio-Pop, Vasile Goldiș, Iuliu Maniu (aflat încă la Viena), Ioan Suci, Alexandru Vaida Voevod, Teodor Mihali și Aurel Vlad, care urma să aiba sediul la Arad. Noul organism avea să devină, pentru 19 zile, un adevărat stat major al autodeterminării românești și singura autoritate oficială recunoscută de către toți românii din Transilvania.

Ziua de 18 octombrie 1918, când, în numele conducerii Partidului Național Român, Alexandru Vaida Voevod a prezentat **Declarația de la Oradea** în Camera Deputaților ungară, însoțită de un documentat discurs de susținere, a marcat momentul proclamării oficiale, în fața întregii lumi, a deciziei de autodeterminare a românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, fiind respins orice alt statut în cadrul statului ungar. Referindu-se la acel moment și la „*Conținutul Declarației și al comentariilor ce-i făceam*”, Alexandru Vaida Voevod va consemna, în **Memorii**, următoarele: „era un apel la forurile internaționale și, în același timp, un apel către toți românii să stea liniștiți, solidari pe baza unirei naționale, în așteptarea ordinului pe care îl vom primi din partea reprezentanților aleși de ei, întruniți în conferința națională, ca singur factor de drept de a hotărî și de a se pronunța în numele întregului neam”³³.

Reunirea, în aceeași zi, a Camerei Deputaților, a avut menirea de a discuta viitorul Ungariei după pierderea războiului, fapt recunoscut de toți vorbitorii. Primul ministru, Wekerle Sándor, încrezător în trăinicia Dublei Monarhii și într-o decizie favorabilă acesteia la Conferința Păcii, avea, totuși, în vedere numai „o uniune personală” cu Austria. Nu lipsea de aici nuanța – ce prindea contur în cercurile politice ungare – de a arunca răspunderea declanșării războiului numai asupra Austriei. Conte Károlyi Mihály, președintele Partidului Independenței și Pașoptist, aflat în opoziție, fiind preocupat ca Ungaria „să nu piardă pacea”, a cerut chiar proclamarea independenței și reluarea „imediată” a tratatelor de pace cu Antanta, iar în interior, inaugurarea unui regim democratic și înțelegere cu naționalitățile³⁴. În schimb, fostul prim ministru, contele Tisza István, președintele Partidului Muncii, de

orientare tradițional-conservatoare, care, cu o zi înainte, recunoscuse în Parlament că „*am pierdut războiul*”³⁵, refuza, în continuare, să înțeleagă schimbările ce aveau loc în Europa centrală și de sud-est. De amintit că acesta era direct vinovat de declanșarea războiului și că, în calitate de prim ministru, respinsese mesajul **Pace fără victorie** din 22 ianuarie 1917, al președintelui Wilson, ca și ideea „*împărțirii Monarhiei*”, apreciind Austro-Ungaria ca fiind „*cel mai potrivit edificiu statal*” pe „*un teritoriu locuit de un conglomerat pestrîț de popoare și națiuni*”³⁶. În acea ședință memorabilă a Camerei, din 18 octombrie 1918, el încă își exprima speranța că Ungaria va încheia „*o pace mulțumitoare pentru ea*”³⁷. În 1917, el afirmase că aplicarea principiului naționalităților „*ar nimici națiunea ungară*”, decretând că Ungaria trebuia să rămână un stat al cărui caracter trebuia să fie „*imprimat de rasa care domină prin numărul și prin greutatea ei*”³⁸. După un an și opt luni, în plină criză existențială³⁹ a „*patriei maghiare unitare*”, el continua să nege politica de oprire a naționalităților și dreptul deputaților români de a vorbi în numele poporului lor, afișând vechea sa atitudine paternalistă și de intimidare a acestora.

Ceea ce aveau în comun toți politicienii maghiari era păstrarea integrității „*Ungariei istorice*”. Subordonate acestui principiu absolut erau unele variante, emanând de la grupările magnaților, nemeșilor, gentrylor și independentiștilor, până la cea a social-democraților. Pe o platformă mai nuanțată se situa partidul lui Károlyi. În momentul de decizie din ianuarie 1917, și acesta respinsese principiul naționalităților formulat de Wilson, dar se pronunțase pentru „*egalitate și îndreptățire egală*” în problema naționalităților, cerând „*asigurarea pentru toți a posibilității*” de a învăța, „*inclusiv*” prin „*înființarea unor școli de stat*”⁴⁰. În momentul de cumpănă din octombrie 1918, Károlyi – considerat antantofil și progresist – se arăta dispus ca, pentru salvarea „*Ungariei Mari*”, să acorde autonomie românilor, slovacilor și iugoslavilor⁴¹.

Pierderea autorității și a controlului în teritoriu a condus la compromiterea vechilor organisme ale statului ungar. În 23 octombrie 1918, Parlamentul – instituție rigidă, conservatoare – a fost dizolvat. În zorii zilei următoare s-a constituit Consiliul Național Maghiar, ca o convenție a trei partide de opoziție: Partidul Independenței și Pașoptist (Károlyi Mihály), Partidul Radical-Burghez (Jászi Oszkár) și Partidul Social Democrat din Ungaria (Garami Ernő și Kunfi Zsigmond). „*Proclamația Consiliului Național*”, lansată către țară în 26 octombrie, conținea prevederi menite să pună capăt, odată cu războiul, regimului tradițional și să transforme Ungaria într-un stat pe deplin democratic. Preocuparea de căpătâi era, în acele momente, schimbarea imaginii Ungariei, de țară înfrântă, în aceea de victimă a Austriei, care ar fi fost singura vinovată de declanșarea războiului. De aici, formularea obiectivului „*restabilirii independenței țării*”, contrazicându-se astfel istoria de 51 de ani a dualismului austro-ungar. În același sens, s-a prevăzut încheierea de către Ungaria a războiului, urmând ca diplomații ei să negocieze un armistițiu favorabil cu puterile Antantei⁴². Proclamația anunța că „*în virtutea principiilor wilsoniene, va trebui acordată, fără întârziere, autodeterminarea minorităților naționale*”. Aceasta, „*în speranța că factorii ei (ai autodeterminării – n.a.)... vor asigura un fundament*

mai solid integrității teritoriale a Ungariei"⁴³. Prin urmare, în mod condiționat.

În sânul Consiliului Național Maghiar a fost înființat un **Comitet al Transilvaniei**, compus numai din etnici maghiari, având ca președinte pe Apáthy István, „*rector de renume european al Universității din Cluj*”. Numirea lui s-a făcut chiar dacă, „*datorită naționalismului său, era foarte rău văzut de către intelectualii români*”⁴⁴.

Prezentând țării un asemenea program de „*salvare a patriei prin reforme democratice*”, noul organism al puterii de stat polariza speranțele tuturor maghiarilor, fapt subliniat de toată presa ungară. Anunțând știrea, ziarul **Brassói Lapók**, spre exemplu, subtitra cu nereținută satisfacție: „*Pace imediată sub semnul democrației totale. Apel către popoarele și guvernele străine*”. Corespondentul său la Budapesta enumera toate cele 18 puncte programatice, între care: independența Ungariei, încheierea unui armistițiu avantajos, organizarea de alegeri pe baza votului universal, libertăți democratice, amnistie, măsuri imediate pentru combaterea foametei, reformele agrară, socială și politică de mari proporții, anularea tratatelor de la Brest-Litovsk și București, „*dreptul la autodeterminare al popoarelor din Ungaria*”⁴⁵. Influential cotidian maghiar brașovean se arăta totodată preocupat să prezinte imaginea unei Ungarii care voia să se emancipeze de sub dominația Austriei. Mai mult, el a subliniat că Ungaria trebuia „*să se elibereze ea însăși*” de povara vechii sale politici naționale și sociale, devenind o „*patrie*” a „*dreptății și democrației*” pentru toți fiii săi. Pe de altă parte, făcând trimitere la „*Cele 14 puncte*” ale lui Wilson, ziarul ținea să reamintească faptul că Președintele S.U.A. avusese în vedere numai o „*dezvoltare autonomă*” a popoarelor Austro-Ungariei, nu și independența lor deplină. Prin urmare, publicația maghiară brașoveană susținea, ca și **Consiliul** nou format, aceeași teză a integrității statului național maghiar⁴⁶.

Prezentat de propaganda ungară ca fiind elaborat „*în spirit wilsonian*”, programul Consiliului Național Maghiar nu putea fi ignorat de naționalități, într-un moment în care planau neclarități cu privire la viitorul Ungariei și la limitele posibile ale autodeterminării. De altfel, Consiliul își asuma rolul unui „*contra-guvern*”, chemând „*popoarele și guvernele străine*” ca „*în toate afacerile care privesc Ungaria*”, să i se adreseze numai lui și nu guvernului existent⁴⁷. De precizat că încă din 18 octombrie, Károlyi și Jászi, „*reprezentând un fel de guvern paralel*”, au făcut negocieri „*cu delegații Comitetului (de Acțiune – n.a.) român*”. Frunțașii politici maghiari s-au pronunțat atunci pentru un plebiscit care ar fi decis soarta Transilvaniei, însă Comitetul român voia, înainte de toate, garanții că viitorul guvern condus de Károlyi va consimți la convocarea Marii Adunări Naționale Române⁴⁸.

Negocierile au fost reluate la inițiativa Consiliului Național Maghiar. Noutatea surprinzătoare a fost **alcătuirea unei delegații transilvane**, compusă din deputații români Alexandru Vaida Voevod, Aurel Vlad și Ioan Erdélyi, deputatul sas Rudolf Schuller și deputatul ungar Vártán Endre, care a discutat, la Budapesta, cu Jászi Oszkár. Componenta delegației exprima, prin ea însăși, imaginea unor vremuri în schimbare, fiind pentru prima oară când se constituia un astfel de organism mixt pentru a reprezenta interesele Transilvaniei. Totuși, delegația nu a putut manifesta unitate de vederi, întrucât Vártán Endre (un armean din Turda, maghiarizat) continua

să pretindă în toate, prioritate pentru unguri, „neînțelegând, nici în acel ceas, mersul vremii”⁴⁹. Atmosfera a fost „armonizată” de atitudinea conciliatoare a lui Jászai. De precizat că celebrul sociolog maghiar era cunoscut ca un susținător al înfăptuirii principiului național, dar în cadrul statului ungar⁵⁰ pe care-l vedea reorganizat într-un sistem cantonal, ca o „Elveție răsăriteană”⁵¹. El tratase cu înțelegere chestiunea românească, bucurându-se de o oarecare popularitate între români⁵².

Expresia spiritului de reconciliere a constituit-o **Apelul comun** care a fost întocmit de Vaida și acceptat de ceilalți participanți. Dar rezultatul cel mai important l-a constituit însușirea propunerii aceluiași fruntaș român de a se constitui, în fiecare comitat, „consilii naționale” și „gărzi naționale”, separate pentru fiecare naționalitate, având menirea de a conlucra pentru a „putea stăpâni ordinea”⁵³.

Propunerea nu era opusă înfăptuirii idealului național, ci constituia un gest de maturitate politică. **Însuși Comitetul de Acțiune** român urmărea ca tocmai într-un climat de ordine să convoace „o conferință națională” în care românii din „fiecare circumscripție electorală, din toate ținuturile românești ale Transilvaniei, Banatului și Ungariei” să se exprime prin „delegații” proprii asupra destinului lor. Expunând această intenție în fața arhiducelui austriac Josef, în ziua de 30 octombrie, Alexandru Vaida Voievod a ținut să-i exprime credința sa că, în cazul unui plebiscit, „cu aproape unanimitate toți românii vor vota pentru unirea lor cu România”⁵⁴.

Delegația română, în care au mai intrat Ștefan Cicio-Pop și Aurel Lazăr, l-a întâlnit și pe Károlyi Mihály, căruia i-a prezentat, într-o viziune pragmatică, cererile românești. Fruntașul maghiar a reținut cu îngrijorare că românii voiau „o extrem de largă autonomie”, ceea ce „ar fi dus la o mult mai slabă legătură (a Transilvaniei – n.a.) cu Ungaria, decât am fi dorit noi”⁵⁵.

Criza politică din Ungaria s-a agravat brusc în jurul problemei formării noului guvern. Reținerile regelui Carol al IV-lea (impăratul Carol I al Austriei – n.a.), de a-l numi ca prim ministru pe Károlyi Mihály, au generat manifestațiile de stradă și ciocnirile sângeroase cu forțele de poliție, din ziua de 28 octombrie, rămase în istorie sub denumirea de „Bătălia de la Podul de lanțuri”⁵⁶. Descriind evenimentele din capitală, corespondentul ziarului „Brassói Lapok” nota: „La Budapesta a izbucnit revoluția... O parte a gărzilor regale au trecut de partea Consiliului Național. Pe stradă luptele se duc cu mitralierele”⁵⁷. Într-adevăr, ocuparea, în 29 octombrie, a fabricii de armament de pe șoseaua Soroksár, a creat pericolul înarmării mulțimilor⁵⁸ și al izbucnirii unei răscoale armate.

Revoluția propriu-zisă a avut loc în zilele de 30 – 31 octombrie 1918. În prima zi, mulțimile au invadat străzile pentru a susține Consiliul Național. Acțiunea fost denumită „Revoluția rujelor de toamnă”, de la gestul ofițerilor și soldaților, alăturați manifestațiilor de masă, de a-și înlocui insignele de pe chipiuri, având stema Habsburgilor, cu trandafiri. Era semnul caracterului pașnic al revoluției care, împreună cu actul depunerii jurământului către patrie – săvârșit în fața hotelului „Astoria”⁵⁹ – au conferit Consiliului Național Maghiar autoritatea la nivelul Capitalei. Acesta a fost în măsură să preia Comandamentul militar al Budapestei, să ocupe centrala telefonică și să țină sub supraveghere principalele puncte strategice

din oraș. A doua zi de dimineață, în numele regelui, arhiducele Jozef l-a numit pe Károlyi Mihály în funcția de prim-ministru. Acesta a fost actul oficial prin care revoluția a învins „*pe cale constituțională*”⁶⁰.

Károlyi și-a alcătuit guvernul sprijinindu-se pe partidele Consiliului Național Maghiar⁶¹. În prima ședință, ținută în seara aceleiași zile, primul-ministru a reiterat prevederile *Proclamației* ca sarcini imediate ale guvernului. El a dispus elaborarea legilor cu privire la „*independența țării și la reforma dreptului de vot democratic*”. Totodată, a anunțat amnistierea deținuților politici, acordarea libertăților democratice, trecerea la împrumutarea țăranilor și la adoptarea de măsuri în domeniul muncii și al asigurărilor sociale, precum și la întocmirea unei legislații pentru aceste sectoare⁶².

Victoria Revoluției din Budapesta și formarea guvernului de coaliție democratică au readus speranțele și au redășteptat spiritul patriotic și naționalist al maghiarilor. Organizații, partide, politicieni, fruntași ai vieții publice, clerici, personalități de marcă din toate domeniile s-au alăturat Consiliului Național Maghiar. Grija comună era „*împăcarea și colaborarea în interesul liniștii publice și al salvării țării*”. Fruntașul social-democrat Kunfi Zsigmond a chemat muncitorimea să înceteze, pentru cel puțin șase săptămâni, lupta de clasă⁶³.

Consiliul Național Maghiar era conștient că nu controlează provincia, unde manifestațiile de stradă continuau, tinzând să degeneze în tulburări. În Transilvania, manifestații de amploare s-au înregistrat la Cluj și Timișoara, în Valea Jiului, în comitatele Sibiu, Caraș-Severin, Bihor și Sălaj. În diverse locuri, în lipsa reacției forțelor de ordine, complet dezorientate, s-au alcătuit formațiuni independente din muncitori și soldați, însă vulnerabile în fața sloganurilor revoluționare. Concomitent, se înregistrau neliniști și tensiuni în sate⁶⁴. Știri îngrijorătoare veneau din teritoriile locuite de naționalități, unde manifestațiile au luat un caracter antimaghiar⁶⁵.

Pe de altă parte, angajarea soldaților și ofițerilor în manifestațiile de stradă a compromis disciplina militară și a condus la dezmembrarea mai multor unități aflate în garnizoane, în timp ce unitățile de pe fronturi erau dezorganizate, obosite și demoralizate. La rândul ei, „*jandarmeria, ale cărei efective erau slabe, a fost obligată să se replieze în centrele urbane pentru a-și salva cel puțin trupa*”. Prin urmare, Consiliul Național Maghiar și noul guvern nu dispuneau de o „*forță de coerciție eficace*”⁶⁶.

Conducătorii maghiari au trebuit să constate că românii alegeau să meargă pe drumul autodeterminării lor. Într-adevăr, conducătorii Partidului Național Român și ai Partidului Social Democrat (secția română) aduceau la cunoștința opiniei publice constituirea, la Budapesta, în ziua de 30 octombrie 1918, a Consiliului Național Român Central. A doua zi, Consiliul a lansat **Proclamația către națiunea română**, în care se autodefinea ca fiind unicul for de conducere al românilor din Transilvania și Ungaria și făcea cunoscute principiile sale de acțiune. Fiind „*cea mai înaltă autoritate a poporului român*”, acesta a fost adevăratul „*guvern al națiunii noastre*”⁶⁷ – cum, pe bună dreptate, era apreciat în vremea respectivă.

Chiar în ziua în care a preluat puterea în capitală, Consiliul Național Maghiar

s-a adresat, în mai multe rânduri, conducerilor comitatelor. În prima telegramă, trimisă primarilor orașelor-reședință de comitate, s-au precizat următoarele: „*Consiliul Național aduce la cunoștința popoarelor din Ungaria că a luat puterea la Budapesta și cârmuirea țării. Nu s-a vărsat nici o picătură de sânge unguresc. Regele l-a numit pe contele Károlyi Mihály prim-ministru. Din Consiliul Național s-a alcatuit guvernul. Armata, muncitorimea, burghezia și toți cei din provincii au jurat credință Consiliului Național. În Budapesta e liniște. Consiliul Național Maghiar face apel la toate popoarele din Ungaria să păstreze cu sfințenie ordinea și să aperse disciplina chiar și cu prețul unor jertfe. A apăra siguranța persoanei este singurul și cel mai înalt interes. Cel care devastează și distruge, acela pune în pericol viața națiunii. Având în vedere propășirea și independența patriei, precum și sfânta pace, Consiliul Național dispune ca fiecare om, soldat și alt membru al poporului să aștepte în liniște, susținând, în cea mai bună ordine, îndrumările Consiliului Național*”. În finalul telegramei, Consiliul Național ordona primăriilor să facă afișe cu textul acesteia și să o răspândească sub formă de foi volante, urmând să-l informeze operativ despre orice eveniment. În mod surprinzător, Consiliul a cerut primăriilor să păstreze cea mai mare discreție și chiar a dispus ca telegrama să fie ruptă. Asemenea precauții nu pot fi înțelese decât în legătură cu dispoziția de la sfârșit: „*formați consilii naționale*”⁶⁸. Or, noii conducători de la Budapesta ar fi dorit ca asemenea forumuri locale să apară ca niște alcătuiți spontane, pornite din inițiative locale, având menirea de a asigura ordinea și liniștea prin mijloace pașnice, prin buna înțelegere între toți cetățenii, maghiari și nemaghiari. Printr-o altă telegramă, expediată în ziua de 31 octombrie, semnată de Comitetul Executiv al Consiliului Național Maghiar, după ce se reamintea că noul organism „*a preluat puterea iar garda orășenească din Budapesta și întreaga poliție de stat i s-au alăturat cu cel mai mare entuziasm*”, se făcea apel „*ca toate orașele din provincie să se alătore neîntârziat singurului guvern legal, cel al Consiliului Național*”. Și această telegramă trebuia afișată sub formă de apel către populație⁶⁹.

În acele ore era importantă orice măsură menită să prevină tulburările. De aceea, în noaptea următoare, Consiliul Național Maghiar anunța conducerile comitatelor și ale orașelor reședință că „*în vederea apărării ordinii și a liniștii cetățenilor, până la noi dispoziții se interzice vânzarea de băuturi alcoolice (vin, bere și pălincă) în restaurante, cafenele și crame, iar cărciumile trebuiau „închise și puse sub pază*”⁷⁰.

În ziua de 2 noiembrie 1918, odată cu proclamarea independenței de stat – manevră menită să lase vina declanșării războiului numai pe seama Austriei – noua conducere de la Budapesta a dat următorul comunicat: „*Dat fiind faptul că forțele militare ale Ungariei au depus armele pe toate fronturile, înseamnă că Ungaria s-a retras din rândul țărilor beligerante și nu poartă război cu nimeni*”. Această formulare conținea ideea că gestul Ungariei ar fi pornit numai din dorința ei de pace și nu din cauza pierderii războiului. Escamotarea adevărului avea rostul, nu numai de a ocroti onoarea maghiarilor, ci și de a le induce voința de a depăși sentimentul apăsător de a fi înfrânți și năpăstuiți, precum și orgoliul ca fiecare

să fie ordonat, disciplinat și responsabil la locul său, să aibă o ținută demnă în orice împrejurare. Din această perspectivă, având în vedere apropierea armatelor Antantei, Consiliul Național Maghiar a adresat conducerilor comitatelor următoarele precizări: *„Pătrunderea pe teritoriul Ungariei a unei forțe militare aparținând oricărei țări, nu va fi considerată ca un act de război, ci ca o ocupație militară. Primul interes al populației locale, la fel ca cel al forțelor străine, trebuie să fie menținerea liniștei și a ordinii în timp de pace. Aceasta înseamnă că fiecare funcționar al administrației locale trebuie să-și continue activitatea fără întrerupere. Facem apel către toți funcționarii comitatelor, ai orașelor și ai comunelor, precum și către toți angajații, ca în cazul pătrunderii unor forțe străine pe teritoriul comitatelor lor, să rămână în sedii și să-și continue lucrul cu o conștiinciozitate sporită, pe măsura vremurilor grele în care trăim”*⁷¹. Prin urmare forțele de ocupație ale Antantei trebuiau să găsească la locurile lor, peste tot, administrații de stat integre, sigure și riguroase, gospodărind localități pașnice.

Constituit, de la început, în sânul Consiliului Național Maghiar, **Comitetul Transilvaniei**, având sediul în Cluj, a căutat să-și impună autoritatea la nivelul întregii provincii. Actele sale erau semnate, fiecare, de dr. Apáthy István – președinte, dr. Jánovics Jenő – vicepreședinte și dr. Vincze Sándor – vicepreședinte și comandant al gărzii naționale. În prima zi a lunii noiembrie, Comitetul Transilvaniei a cerut comitatelor ca *„în cazul unor eventuale ciocniri între români și maghiari, să se întocmească procese verbale foarte exacte, prin ascultarea maghiarilor și să fie înștiințat fără întârziere”*⁷². Printr-o altă telegramă, expediată a doua zi, același organism atrăgea atenția asupra nivelurilor anormal de mari ale șomajului și a urmărilor nefaste pe care acestea le puteau produce. Interesul declarat era *„evitarea unor conflicte internaționale (interetnice – n.a.)”*. El recomanda, ca soluție, *„începerea unor lucrări obștești de mari dimensiuni și publicarea locurilor de muncă”*. Având în vedere situația tensionată din mai multe comitate ardelene, Comitetul a atras atenția asupra urgenței luării unor asemenea măsuri, *„pentru înlăturarea tulburărilor și revenirea vieții la normal”*⁷³. O măsură excepțională trebuia să fie aprovizionarea cu pâine și cu alte produse de panificație. În acest scop, în ziua de 5 noiembrie 1918, Comitetul Transilvaniei a trimis comitatelor ordinul de a se ocupa direct de predarea, de către cetățeni, a cerealelor și de a asigura *„o distribuire continuă și echitabilă în teritoriu”* a acestor alimente de bază. Asigurarea hranei populației trebuia să fie privită ca o *„chestiune de suflet a fiecărui om”*⁷⁴. În aceeași zi și cu aceeași preocupare pentru siguranța statului, forumul din Cluj a adresat prefectilor și primarilor, dispoziția ca *„sediile tuturor organelor administrativ-teritoriale și de ordine publică să fie puse sub pază, zi și noapte, iar activitatea de conducere administrativă să se desfășoare fără opreliști. Totodată – continua dispoziția – factorii responsabili trebuie să asigure și în continuare, cu aceeași răspundere, menținerea ordinii publice”*⁷⁵.

Dispozițiile transmise în teritoriu de Consiliul Național Maghiar, inclusiv cele ale Comitetului Transilvaniei, s-au înregistrat, îndeosebi, în prima săptămână de la preluarea puterii, adică atunci când trebuiau să-și afirme autoritatea și să înlăture

sentimentul apăsător al vidului de putere. Odată cu intrarea guvernului în atribuții, forul de la Budapesta și cel de la Cluj n-au mai avut aceeași comunicare cu administrațiile comitatense. În schimb, s-au înmulțit adresele de tot felul, transmise acestora, de președinția guvernului sau de diverse ministere și departamente.

3. CONSILIUL NAȚIONAL (MIXT) AL COMITATULUI BRAȘOV – UN OBSTACOL ÎN CALEA AUTODETERMINĂRII ROMÂNILOR

În Comitatul Brașov, evenimentele revoluționare din Budapesta, și schimbările politice petrecute în Ungaria la sfârșitul lunii octombrie 1918 au devenit cunoscute în primul rând prin intermediul presei. Cele mai preocupate de fenomen au fost cotidienele maghiar și săsesc, „**Brassói Lapok**” și respectiv „**Kronstädter Zeitung**”, urmate, într-o măsură mult mai redusă, de „**Gazeta Transilvaniei**”. Ziarul românesc nu a delegat reporteri proprii în capitala maghiară. Copleșiți de amploarea și de rapiditatea evenimentelor, reporterii ziarelor brașovene au dat prioritate știrilor și comunicatelor oficiale ca și unor fapte și întâmplări la care au fost martori, fără a avea răgazul unor comentarii de substanță.

Datorită acestor publicații, locuitorii maghiari, sași și români brasoveni au aflat detalii din comunicatele oficiale despre preluarea puterii de către Consiliul Național Maghiar, urmată de alăturarea „*cu bucurie*” la revoluție a garnizoanei din Budapesta și „*a întregii poliții a statului*”, precum și despre apelul adresat de acesta „*tuturor orașelor provinciale ca să i se alătore fără întârziere*”, el declarându-se ca fiind „*singura conducere legală*”⁷⁶. Apoi, despre comunicatul din acea zi de 31 octombrie, a aceluiași forum, conform căruia „*nu a curs nici un strop de sânge unguresc*”, ca și despre faptul că i „*s-au alăturat armata, muncitorii și cetățenii din provincie, care i-au jurat credință*”. Totodată, se lua cunoștința că noul organism îndemna „*popoarele Ungariei*” să păstreze „*liniștea*” cu o „*sfântă disciplină ... Păstrarea siguranței vieții personale – se arăta în chemarea oficială – este în interesul general, iar cine o distruge, primejduiește viața națiunii*”. Îndemnul la liniște îi era adăugat „*ordinul*” ca „*spre binele patriei și în interesul păcii sfinte, fiecare soldat sau simplu cetățean să urmeze, în liniște și cu disciplină, indicațiile Sfatului Național*”⁷⁷. Telegramele de presă – înserate în publicațiile brașovene – au anunțat „*entuziasmul de nedescris*” al mulțimilor din Capitală, despre punerea, la dispoziția Consiliului Național, al unităților militare, al flotilei de patrulare pe Dunăre și al multor militari cu grad înalt⁷⁸. O știre se referea la proclamația adresată de Consiliul Național trupelor din Budapesta, exprimându-le „*recunoștința*” pentru participarea lor la „*mișcarea de eliberare*”. Era reprodușă și aprecierea forumului maghiar, conform căreia „*succesul revoluției noastre, această revoluție cu flori și fără vărsare de sânge, va obliga la recunoștință veșnică față de cei care s-au devotat acțiunii de creație nouă*”⁷⁹. Alte știri se refereau la arestarea ori la suspendarea unor comandanți de unități militare și din conducerea poliției de stat și militare⁸⁰. Se preciza că ocuparea gărilor și a centralelor telefonice s-a făcut „*fără a se vărsa nici un strop de sânge unguresc prețios*”⁸¹. Nu era omisă nici ralierea funcționarilor guvernamentali, „*în*

frunte cu secretarul ministerial Batóni de la președinția guvernului". O altă știre încurajatoare era aceea că directorii marilor bănci au dat asigurări secretarului de stat de la Ministerul de finanțe „că din punct de vedere financiar, toate plățile sunt asigurate”⁸².

Prin urmare, în cea de-a doua zi a revoluției din Budapesta, spre deosebire de știrile alarmante din ajun, comunicatele oficiale și telegramele de presă asigurau, la unison, populația că revoluția a avut un caracter eminent pașnic, ieșind victorioasă prin ralierea celor trei forțe redutabile: muncitorimea, armata și poliția. Consiliul Național Maghiar și guvernul său erau, însă, conștiente că adevăratul pericol pentru unitatea statului putea să apară în orice clipă în teritoriile locuite de naționalități. De aceea, ele au cerut „oficialităților” de la nivelul comitatelor, prin cea de-a doua adresă oficială, ca „fiecăre eveniment să ne fie transmis”, după care le-a „sfătuit” să participe „activ” și să formeze „sfaturi naționale”⁸³.

Publicând comunicatele oficiale și știrile favorabile schimbărilor, ziarele maghiar și săsesc din Brașov i-au adus mari servicii Consiliului Național Maghiar, mijlocindu-i legăturile cu populația locală. Între cele două publicații nu a existat, totuși, identitate în redarea evenimentelor. În cotidianul săsesc au fost publicate și considerente diferite de cele oficiale. Chiar în numărul din 1 noiembrie 1918, „Kronstädter Zeitung” a tipărit un sugestiv articol redacțional, intitulat „An unsere Führer!” („Conducătorilor noștri!”), în care a analizat, cu accente critice, vechea politică maghiară față de naționalități, expunând totodată așteptările populației germane din partea noii conduceri ungare și atitudinea pe care trebuiau să o ia, în acest scop, proprii reprezentanți. „Sfatul Național a preluat conducerea în Ungaria – scria cotidianul săsesc – Cei care înainte s-au opus cu îndârjire oricărui guvern, au acum sforile în mână. Este rândul lor să dovedească faptul că pot conduce bine «corabia statului», că pot crea structurile pe care le-au cerut fostei conduceri, spre binele tuturor, fără să facă deosebire de limbă și de starea materială. Ei au cerut de la ceilalți egalitatea deplină și au promis, totodată, sfârșitul aspirării naționale, au scris pe stindardele lor cele mai frumoase și mai nobile sloganuri social-democrate. Acum au ocazia să demonstreze că nu au promis numai vorbe goale, ci că au vorbit serios atunci când s-au referit la norocul și la bunăstarea tuturor”. Ziarul săsesc nu se arăta optimist atunci când evidenția alternativa: „fie că noua conducere va aduce într-adevăr bunăstarea și autodeterminarea popoarelor acestui stat, fapt de care, deocamdată, ne îndoim, fie, mai degrabă, că tendințele maghiaro-șoviniste vor prelua supremația... În orice caz – îndemna ziarul – mai mult ca niciodată a venit timpul să ne asigurăm locul nostru sub soare prin fapte neîntârziate. Îndeajuns de mult ne-am mulțumit să așteptăm ca să ne cadă și nouă o fărâmitură de pe masa celor bogați”. Acest argument avea, desigur, un sens metaforic, deoarece istoria nu consemnase vreo poziție socială defavorabilă sașilor. Ziarul avea în vedere o reprezentare a lor și mai largă în organismele statului maghiar și chiar crearea propriilor lor administrații, ceea ce însemna o autodeterminare sub forma unei foarte largi autonomii, în cadrul Ungariei.

Din articolul publicat de „Kronstädter Zeitung” reieșea că reprezentanții sașilor

din Transilvania au ridicat problemele de viitor ale populației lor încă înainte de declanșarea revoluției la Budapesta. „*Comitetul Executiv* (al Consiliului Național Maghiar – n.a.) – scria ziarul – *a rostit marți* (29 octombrie – n.a.) *cuvinte care au făcut să bată mai tare inima oricărui camarad german din Ungaria, cuvinte ce deschid porțile spre un viitor mai prietenos din punct de vedere politic*”. Ziarul menționa și discursul ținut în același cadru de parlamentarul imperial Rudolf Brandsch, care a afirmat că deputații sași „*vor face cunoscut punctul nostru de vedere*” și „*vor stabili atitudinea noastră față de noua Ungarie*”.

În partea finală a articolului, ziarul a formulat importante considerente pe care le-a pus în atenția deputaților sași: „*Oricine... vrea să-și joace rolul în viitor, se anunță la cuvânt. Și noi trebuie să semnalăm că suntem prezenți. Numărul nostru relativ mic nu trebuie să ne împingă, din falsă modestie, spre tăcere. În viața poporului are mai puțină importanță numărul decât calitatea și cultura. Dacă ar conta numai numărul, atunci chinezii ar trebui să fie poporul suveran. Comitetul Executiv a arătat deputaților noștri drumul. Ne așteptăm ca aceștia să-l urmeze neîntârziat, să lucreze repede și perseverent, pentru ca fiecare să fie la locul său și să reprezinte cu putere poporul nostru. În scurt timp vor putea avea loc noi alegeri, pe baza votului universal, egal și secret. Evoluția accelerată a politicii interne și externe se va înregistra și în continuare. Această perspectivă trebuie să fie în atenția tuturor, dar mai ales a conducătorilor noștri. Folosiți ora, deschideți ochii! Deoarece depinde în primul rând de voi cum va fi viitorul poporului nostru săsească*”⁸⁴.

Considerentele formulate relevau o percepție realistă asupra dimensiunilor și caracterului schimbărilor ce aveau loc în Ungaria, precum și preocuparea ca, la capătul acestora, populația săsească să beneficieze de o largă autodeterminare în limitele aceluiași stat.

Primind prima telegramă din partea Consiliului Național Maghiar, autoritățile de la nivelul comitatului și al orașului Brașov au trecut imediat la **pregătirea unei adunări consacrate constituirii Consiliului Național Comitatens**. În viziunea conducătorilor maghiari, noile organisme comitatense trebuiau să fie consilii naționale unice, având un caracter reprezentativ pentru toți locuitorii comitatelor, inclusiv pentru cei ai naționalităților. Se încălca însă, înțelegerea convenită de delegația mixtă transilvană cu Jászi Oszkár ca fiecare etnie să-și constituie consilii naționale proprii. Or, Jászi devenise, între timp, membru al guvernului condus de Károlyi Mihály.

La Brașov, conducerea acțiunii a fost preluată, în absența comitelui suprem, groful Mikes Zsigmond, bolnav, de **vicecomitele Ludwig Servatius**. În aceeași zi de 31 octombrie 1918, acesta „*a purtat discuții cu personalitățile conducătoare ale populațiilor maghiară și română din comitatul nostru... în care s-a căzut de acord asupra implicării tuturor păturilor sociale în constituirea unui sfat național*”. Împreună „*au stabilit, în acest scop, o conferință comună, care a fost programată pentru a doua zi, la orele 10,00*”⁸⁵.

Modul în care a procedat subprefectul arăta că el vorbea și în calitate de reprezentant autorizat al populației săsești, ceea ce însemna că el a convenit,

în prealabil, cu ceilalți fruntași ai acesteia, îndeosebi cu **președintele Karl Flechtenmacher**, cu **primarul Karl Ernst Schnell** și cu **viceprimarul Friedrich Fabricius**, asupra modului în care trebuia procedat.

Deschizând întâlnirea din ziua de vineri 1 noiembrie 1918, ținută la Prefectură (în actuala clădire a Rectoratului Universității Transilvania – n.a.), **Ludwig Servatius** a anunțat „*acceptul tuturor straturilor sociale*”, alăturarea „*corpului ofițerilor, a corpului de detectivi și a trupelor jandarmeriei naționale*”, prcum și consimțământul „*fără rezerve*” al „*muncitorilor, funcționarilor și al celorlalte categorii sociale*” pentru crearea Consiliului (Sfatului) Național Comitatens⁸⁶. Prin urmare, oficialii comitatului și ai orașului Brașov intenționau crearea unui forum mai larg decât al celor trei populații trăitoare în comitat. Implicarea în actul constitutiv a armatei și a forțelor de ordine anula caracterul reprezentativ al noului forum, transformându-l într-un instrument de presiune din partea statului pentru împiedicarea aspirațiilor la autodeterminare. Presiunile se exercitau îndeosebi asupra românilor.

Despre desfășurarea acelei întruniri insolite, din prima zi a lunii noiembrie 1918, ne informează pe larg aceleași publicații locale, „*Brassói Lapok*” și „*Kronstädter Zeitung*”. „**Brassói Lapok**”, unul dintre cele mai influente ziare maghiare din Transilvania, a prezentat evenimentul ca fiind începutul unei noi etape a conviețuirii dintre maghiari și nemaghiari, bazată pe „*drepturi egale*” și pe „*atașamentul fără rezerve*” la „*patria maghiară comună*”. Cotidianul nu-și ascundea satisfacția că s-a reușit organizarea unei astfel de întruniri, într-un moment hotărâtor pentru statul ungar, fiind prezenți „*unguri, sași și români, într-o dispoziție sârbătorească*”⁸⁷. Corespondentul ziarului s-a arătat a fi înțelegător chiar și față de întârzierea fruntașilor români. „*Concetățenii noștri români – nota el – au venit mai târziu pentru că au trebuit să se pună de acord asupra declarației pe care trebuiau să o facă*”. Intrarea delegației române a prilejuit un moment de reală surpriză în sala de consiliu. „*Ca o întorsătură neașteptată și fără pereche – nota corespondentul – în fruntea românilor s-a aflat Vasile Saftu*” cu „*figura puțin slăbită, încins cu un cordon lat de culoare mov închis*”. Reporterul reamintea, prin remarcile sale, de arestarea protopopului român, în noaptea de 28 – 29 august 1916, cu câteva ore înaintea intrării armatei române în Brașov, urmată de deportarea sa, timp de doi ani și două luni, la Sopron, în vestul Ungariei. Alături de dr. **Vasile Saftu**, conducătorul spiritual și politic unanim recunoscut, din delegația română au mai facut parte **Nicolae Garoiu**, **Leon Lengeriu**, **Arseniu Vlaicu**, **Gheorghe Dima**, **Ioan Țipu** și **Petre Munteanu**⁸⁸.

De la început, **Ludwig Servatius** și-a cerut scuze românilor că „*nu vorbește și pe limba lor*”, motivând că „*nu înțelege suficient în limba română*”. El a vorbit, după caz, în maghiară și în germană. Apoi a dat citire unui proiect de proclamație intitulat: „**Către locuitorii comitatului Brașov**”, precizând că era scris în trei limbi: „*maghiară, germană și română*”⁸⁹. Proiectul urma să fie însușit de către participanții la adunare, în numele populațiilor pe care le reprezentau, ca document călăuzitor al Consiliului Național Comitatens, în calitate de for unic al tuturor locuitorilor comitatului. Prezentând Proclamația ca fiind întocmită „*în spirit wilsonian*” și „*în*

termenii cei mai politicoși, cu grije deosebită de a nu jigni pe nimeni", cotidianul maghiar „Brassói Lapok” a subliniat, citând din original, că a fost dată în numele „locuitorilor Comitatului Brașov conduși de cetățeni maghiari, sași și români, uniți cu administrația, cu reprezentanții muncitorimii, cu conducătorii Partidului Social Democrat, cu reprezentanții gărzilor locale și sub președenția subprefectului, într-o colaborare frățească și în dorința de a rezolva problemele politice ale Brașovului”. Textul propus conținea adeziunea la principiile cuprinse în Programul Consiliul Național Maghiar, punând accentul pe recunoșterea „dreptului la autodeterminare al popoarelor”, pe baza „principiilor wilsoniene”, care „va asigura conviețuirea pașnică și munca lor unită pentru patria noastră iubită, al cărei pamânt este îmbibat cu sângele fiilor săi”. Se sublinia că „acest pământ” trebuia să producă „pentru cei care, de secole, l-au lucrat”. Populația, „fără deosebire de naționalitate și religie”, era îndemnată să asigure liniștea și ordinea în întregul comitat, pentru garantarea siguranței publice. De asemenea, era chemată să aibă „încredere în Consiliul Național Comitatens”. Pe de altă parte, autorii atrăgeau atenția că, „în condițiile date”, noul forum „va colabora cu autoritățile militare, având suficientă putere să-și impună autoritatea”. Precizarea din urmă venea să reamintească oricui că statul și ordinea erau maghiare, iar autodeterminarea putea fi obținută numai în interiorul Ungariei. Se exprima „angajamentul” Consiliului, asumat „în fața Ungariei și a popoarelor străine”, că va respecta „frontierele sfinte ale pământului natal” și că va trata „orice tentativă de modificare a lor” ca pe „o lezare a drepturilor umane”⁹⁰.

Aluzia la posibile represii cu forța armată, evitându-se însă o formulare directă, făcea parte din tactica noii conduceri maghiare de a crea imaginea unei Ungarii puternice și sigure care dispunea, la nevoie, de mijloace coercitive, dar care vrea să folosească, în orice situație, numai soluții pașnice, dorind buna înțelegere între maghiari și nemaghiari.

Citând din textul Proclamației, „**Kronstädter Zeitung**” a evidențiat faptul că reprezentanții maghiarilor, sașilor și românilor „doresc să acționeze împreună pentru a reglementa problemele politice ale comunității (comitatului – n.a.)... . Ei declară – se arăta în continuare – că vor să înfăptuiască principiile fundamentale ale ministrului-președinte, contele Károlyi Mihály, cuprinse în programul său, privind dreptul la autodeterminare al tuturor popoarelor din Ungaria. Ei doresc să asigure conviețuirea frățească și colaborarea pașnică în patria comună, iar, după nesfârșitele suferințe aduse de războiul sângeros, națiunile acestui comitat să trăiască în fericire, după legile eterne și sfinte ale omenirii, să facă să înflorească pamântul udat cu sângele fiilor săi”. În document se preciza că guvernul condus de Károlyi deținea întreaga putere în capitală, exercitându-și autoritatea pe întregul teritoriu al statului ungar și că urma să se reunească „noul parlament al Ungariei independente”, având menirea de a adopta „legi noi”. Cotidianul săsesc brașovean nu ascundea că proclamația era, de fapt, o „circulară adresată tuturor popoarelor din Ungaria” prin care Consiliul Național Maghiar „chema la pace și ordine și popoarele acestui comitat” pentru ca, „în spiritul ordinii păstrate de secole, să apere liniștea și siguranța vieții, ale persoanei și ale proprietății”.

Prin urmare, documentul era o **Circulară-proclamație** primită de la Budapesta. Ziarul menționa și atenționarea cuprinsă în document, conform căreia „*cine nesocotește, în aceste timpuri grele, viața privată și primejduiește viața națiunii căreia îi aparține, acela se exclude din rândul popoarelor civilizate*”⁹¹. Formularea reamintea de vechea concepție privind existența în Ungaria a unei singure națiuni – cea maghiară – căreia i-ar fi aparținut toți cetățenii maghiari și nemaghiari. Ultima parte a frazei relua de fapt vechile afirmații privind caracterul „european” al civilizației maghiare, în raport cu „*orientalismul*”, „*balcanismul*” sau „*bizantinismul*” românilor din Regat⁹².

Prin intermediul Circularii-Proclamație, Consiliul Național Maghiar atrăgea atenția că „*așteaptă din partea popoarelor întregului comitat, fără deosebire de naționalitate, să aibă încredere în Consiliul Național al comitatului*”, care „*împreună cu autoritățile militare, dispune, în actualele condiții, de mijloace militare necesare pentru a combate dezordinele*”. Răspunderea directă revenea, în acest sens, Comitetului executiv al Consiliului Național Comitatens. Atenționarea era adresată în primul rând românilor. Și de data acesta, forumul de la Budapesta s-a repliat, promițând: „*popoarelor comitatului liberul drept de asociere și funcționarea neîngrădită a organizațiilor politice ale tuturor națiunilor*”. Finalul Proclamației era formulat ca o adeziune totală a locuitorilor comitatului la misiunea de salvare a Ungariei Mari, pe care Consiliul Național Maghiar și-a asumat-o. „*Consiliul Național al Comitatului Brașov – se menționa, în acest sens – declară în mod solemn, în fața tuturor popoarelor Ungariei și a străinătății, că susține cu credință păstrarea frontierelor țării și apărarea pământurilor natale, considerând că orice modificare s-ar aduce granițelor ar fi nedreaptă și inacceptabilă, ar fi o atingere adusă drepturilor cetățenilor*”⁹³.

Vicecomitele Ludwig Servatius a completat lectura documentului cu o cuvântare proprie de atașament față de patria maghiară. El a arătat, „*în cuvinte entuziaste și cu expresii convingătoare*”, – cum menționa „*Kronstädter Zeitung*” – că „*vechile bariere dintre națiunile țării au căzut*” și că „*începe o eră a egalității lor*”. De asemenea, și-a exprimat convingerea că „*după multe jertfe pe care le-a făcut*”, Ungaria „*va avea un viitor bun*”, că el însuși avea „*încredere în transformările care au început*” și că speră „*că fiecare cetățean, indiferent de naționalitate și de religie, se va alătura programului Consiliului Național Maghiar*”. Subprefectul a salutat, folosind „*cuvinte călduroase*”, pe reprezentanții armatei „*în frunte cu excelența sa, domnul general Goldbach*”. Nu și pe fruntașii naționalităților. Comandantul a răspuns imediat, mulțumind pentru „*atitudinea prietenească*” ce li s-a arătat și asigurând că „*armata recunoaște noul regim al Consiliului Național Maghiar și este gata să păstreze liniștea și ordinea, să apere siguranța vieții și averile populației civile*”. În încheiere, generalul a promis că „*armata va interveni cu toate mijloacele pentru apărarea frontierelor patriei*”⁹⁴. De precizat că generalul Anton Goldbach le-a cerut, în prealabil, iertare celor prezenți pe motiv că „*nu vorbește destul de bine ungurește și românește, cerând permisiunea să se adreseze în limba germană*”⁹⁵. Vicecomitele a anunțat că Proclamația va fi publicată în cele trei limbi: „*maghiară,*

germană și română”⁹⁶.

Publicațiile „**Brássoi Lapok**” și „**Kronstädter Zeitung**” au reținut și luările de cuvânt ale participanților. Primul vorbitor a fost **protopopul dr. Vasile Saftu**. Cuvântul său a fost urmărit într-o „*liniște desăvârșită*”, cei prezenți fiind interesați de fiecare nuanță. El a început prin a-și exprima „*satisfacția că în această sală se poate vorbi iarăși românește*”, ceea ce arăta, după părerea sa, că „*aceste timpuri reprezintă o eră nouă ce apropie popoarele*”. Apoi a ținut să precizeze că vorbește nu numai ca reprezentant al românilor din comitat, ci „*în numele întregii națiuni române*”, întrucât „*toți românii sunt membri ai Partidului Național Român și recunosc hotărârile Comitetului Executiv*”⁹⁷. În legătură cu noul organism comitatens, el a precizat: „*Noi ne vom supune hotărârilor Consiliului Național Român, care nu sunt în contradicție cu spiritul Sfatului Național în formare*”. Protopopul român nu a făcut nici o referire la programul Consiliului Național Maghiar sau la atașamentul față de patria ungară, detașându-se, astfel, de menirea întrunirii. Dimpotrivă, afirmând că „*pământul iubit trebuie apărat*”⁹⁸, dr. Vasile Saftu avea în vedere numai teritoriile românești din Ardeal, Banat și Țara Ungurească, unde Consiliul Național Român Central se considera „*guvern legitim*”⁹⁹. Pentru apărarea acestora se conta pe ostașii români înarmați, din unitățile ungare, care se întorceau de pe fronturi. Abia în finalul cuvântării sale, dr. Vasile Saftu a citit o declarație, din partea delegației române, în care se preciza: „*Proclamația ce ni s-a propus aici, nefiind în contradicție cu Declarația pe care noi am prezentat-o în Camera Deputaților, pe care ne bazăm și pe care o considerăm obligatorie, o primim*”¹⁰⁰. Prin urmare românii nu se abăteau de la obiectivul autodeterminării, așa cum era el înscris în „*Declarația de la Oradea*”.

Cuvântul protopopului dr. Vasile Saftu l-a încurajat pe **dr. Zakariás Iános**, președintele „*Adunării populare maghiare*”, să salute faptul că românii „*vor să trăiască în acest stat*”. Era evident că, în noile condiții, conducătorii maghiarilor se mulțumeau și cu puțin, fiind gata să accepte chiar o formă largă de autodeterminare, numai să nu se modifice frontierele și să se respecte unitatea Ungariei Mari. El a folosit chiar o metaforă, susținând că „*am luptat 400 de ani pentru aceste idei și pentru egalitatea popoarelor*”. Reproducând aceste cuvinte, corespondentul ziarului săsesc s-a simțit obligat să pună în paranteză un semn de întrebare...¹⁰¹.

Dr. Szele Béla, redactorul șef al cotidianului „*Brassói Lapok*” a dezvoltat ideea reconcilierii între „*popoarele noastre*”, pretinzând că, deși „*că au existat fricțiuni, contradicții profunde nu au fost*”. Dimpotrivă, – a subliniat el – „*în momentele de răstribite, când popoarele nemaghiare apărau interesele patriei și ale obștii, maghiarii le-au întins o mână frățescă*”. Îndemnând pe toți brașovenii să privească înainte, legând interesul tuturor, maghiari și nemaghiari, de cel al statului ungar unitar, el le-a adresat chemarea patetică: „*Să uităm diferendele din trecut și să ne dăm mâna pentru marea operă a viitorului, să ne îndeplinim îndatoririle ce ne revin, nu numai în vorbe, ci și în fapte*”¹⁰². Eminentul intelectual brașovean încerca să ascundă trecutul de nedreptăți create de maghiarismul de stat orgolios și opresiv, desnaționalizator și asimilator față de naționalități, refuzând, totodată, să înțeleagă

sensul schimbărilor ce aveau loc. El stăruia în a susține – cum va scrie cu un alt prilej – *„drepturile istorice ale maghiarimii...menirea etnică, politică, culturală și economică a Ungariei”*, crezând sincer că *„numai în cadrul statului ungar”* și *„numai în conviețuire armonioasă cu maghiarii”* își vor găsi *„fericirea”* toți, *„maghiari și nemaghiari”*¹⁰³.

Otto Ott, directorul Uzinei de gaz din Brașov, vorbind în numele sașilor, a observat că noul regim din Ungaria era reprezentat numai de maghiari¹⁰⁴, fapt pentru care a cerut ca Sfatul Național al Comitatului, ce lua ființă, să ceară Consiliului Național Maghiar *„să se completeze și cu reprezentanți ai naționalităților din țară”*¹⁰⁵.

Ideea a fost preluată și de **Ludwig Servatius** care a completat-o cu *„dorința sașilor”* ca și social-democrații *„să-și poată numi delegații în mod proporțional cu naționalitățile”*, chiar dacă respectivii, fiind *„o organizație internațională, nu au în vedere considerente naționale”*. Observația vicecomitelui era în ton cu părerea generală. În realitate, la fel ca în celelalte țări, internaționalismul – afișat în spiritul tradițiilor mișcării socialiste – nu anula sentimentele patriotice ale social-democraților simpli. Or, Partidul Social Democrat din Ungaria a susținut în mod clar interesele statului maghiar.

Invocând *„calea democrației”* subprefectul a mai propus ca *„reprezentanții de frunte”* ai Comitetului Executiv al noului forum comitatens *„să fie aleși separat de către fiecare popor”*¹⁰⁶. Propunerea sa nu a fost comentată, însă respectiva alegere ar fi fost un atribut al Consiliului Național Comitatens.

La cuvânt a urmat un social-democrat autentic, **Bartha Károly**. Nu fără legătură cu ultima propunere a lui Servatius, militantul socialist a atras atenția că *„din păcate numai cu prețul acestui război sângeros s-a putut ajunge ca popoarele să fie egale”*¹⁰⁷. După părerea sa, *„voința poporului”* însemna că *„naționalitățile conlocuitoare trebuie să aibă aceleași drepturi ca și maghiarii”*¹⁰⁸. Fără a repeta formulele cuprinse în Proclamație, Bartha Károly a declarat doar că partidul său se pronunța *„pentru siguranță și ordine”*¹⁰⁹.

În schimb, un fruntaș de grup profesional, **Alois Fleischmann**, a jurat credință, *„în numele mecanicilor de locomotivă”*, Consiliului Național Maghiar și atașament față de programul acestuia¹¹⁰: *Mecanicul sas a promis că „el și feroviarilor săi...își vor face datoria, ca și înainte, pentru ca populația să beneficieze de tot ce are nevoie”*¹¹¹.

Au mai cuvântat: avocatul sas **dr. Karl Flechtenmacher**, în numele juriștilor, medicul **dr. Bársony Sándor**, în calitate de *„consilier democrat maghiar”*, tot un medic, **dr. Papp Endre**, *„consilier național”*, în numele maghiarilor din Șaptesate (Săcele) și **Fehér Jenő**, în numele lucrătorilor tâmplari. Toți aceștia și-au exprimat adeziunea la programul Consiliului Național Maghiar și au susținut constituirea Consiliului Național Comitatens pe baza prevederilor Proclamației¹¹².

Delegații maghiari și sași au așteptat cu interes cuvântarea lui **Nicolae Garoiu**, cel de-al doilea *„reprezentant de frunte”* al românilor, om de afaceri influent, cel mai înstărit dintre români și printre cei mai bogați brașoveni. Având legături profitabile

cu mulți maghiari și sași, el era văzut ca un moderat, în comparație cu protopopul Vasile Saftu. Despre Nicolae Garoiu, cotidianul maghiar a reținut că și-a exprimat în mod „*explicit*” susținerea înființării Sfatului Național Comitatens cu mențiunea că „*așteaptă*” ca noul organism „*să desfășoare o activitate folositoare obștei*”¹¹³. O asemenea părere a mai avut doar reprezentatul, sașilor, **Otto Ott**, ceilalți vorbitori – cu excepția **protopopului Vasile Saftu** – stăruind asupra valorii ideilor cuprinse în Proclamație și în Programul Consiliului Național Maghiar și susținând politica noului regim din Ungaria.

Primarul Brașovului, **dr. Karl Ernst Schnell**, a propus „*să se declare alcătuit Consiliul Național al Comitatului*”, urmând să fie constituit și Comitetul Executiv al acestuia. Tot el a propus ca funcția de președinte al consiliului să fie deținută de vicecomitele Ludwig Servatius. Acesta din urmă a mulțumit pentru încrederea în persoana sa și a propus, la rândul său, ca noul forum mixt să fie alcătuit din câte 30 de reprezentanți ai fiecăreia dintre cele trei naționalități și încă 30 de reprezentanți ai „muncitorimii” social-democrate. În total, 120 de membri¹¹⁴. Prin urmare, muncitorimea era considerată un bloc unitar, organizat politic, indiferent de apartenența etnică sau de convingerile indivizilor. În realitate, în rândurile lucrătorilor salariați – baza Partidului Social-Democrat din Ungaria – predominau maghiarii, urmași de sași, numărul românilor fiind mult mai redus.

Propunerile primarului sas nu au fost supuse dezbaterilor și nici votate. Nefiind obiectii, ambele propuneri au fost considerate ca fiind aprobate.

Privitor la componența Consiliului Național Comitatens, președintele ales, **Ludwig Servatius**, a cerut ca, în ziua următoare, fiecare parte să-și desemneze și să anunțe membrii proprii. Pentru început, s-a convenit desemnarea unui „*comitet* (provizoriu – n.a.), *până la formarea Comitetului Executiv*”, care să fie alcătuit din câte doi reprezentanți ai fiecărei grupări, având menirea de a ține legătura între ele. Nominalizările le-a făcut tot Ludwig Servatius, fără a întâmpina obiecții, în următoarea ordine: **dr. Szele Béla** și **dr. Zakariás Iános** (din partea maghiarilor), **dr. Karl Flechtenmacher** și **dr. Karl Ernst Schnell** (din partea sașilor), **dr. Vasile Saftu** și **Nicolae Garoiu** (din partea românilor), **Bartha Károly** și **Bartalis Sándor** (din partea Partidului Social Democrat din Ungaria – organizația locală)¹¹⁵.

În legătură cu **desemnarea membrilor Consiliului Național Comitatens**, „*Kronstädter Zeitung*” informa, în același număr din 2 noiembrie 1918, că sașii urmau să se întâlnească în după amiaza aceleiași zile. La fel și maghiarii, pe care dr. Zakariás Iános „*i-a convocat pentru ora 1,30 în sala „Omnia”...într-o adunare populară a cetățenilor și muncitorilor*”. Ziarul săsesc oferea cititorilor și o proveniență pe localități a membrilor unguri în Consiliu: 20 din Brașov, 7 din Șapte Sate și câte unul din Apața, Crisbav și Satu Nou¹¹⁶.

„*Maghiarii par să fie scindați*” – mai scria „*Kronstädter Zeitung*”. Cu toate acestea, partea maghiară a fost singura care și-a convenit lista celor 30 de membri ai săi (20 plini și 10 supleanți) în Consiliul Național Comitatens. Pe listă figurau personalități de frunte ca: preotul romano-catolic Meisel József, pastorul reformat Tökes Ernő, ziaristii Szele Béla și Györi Imre (redactorul șef adjunct al ziarului

„Brassói Lapok”), directorii de bănci Hollosi Ándor și Deutsch Ármin, scriitorul și ziaristul Szemler Ferenc s.a. Între cei desemnați se aflau avocați, comercianți, medici, notari dar și jocari, tâmplari, feroviar și alți meseriași¹¹⁷.

Nu la fel au procedat sașii și românii, semn că evenimentele, care se derulau cu repeziune, i-au determinat să-și urmeze propriile interese. Planul de creare a unui consiliu național mixt, sub deviza „*dreptului la autodeterminare al popoarelor*”, dar numai în interiorul statului ungar, era depășit. Orele, ce-i păreau favorabile, s-au scurs repede. Pentru ei s-a deschis perspectiva unei autodeterminări reale. Spre deosebire de români, sașii nu aspirau la desprinderea de Ungaria, ci la o autonomie neîngrădită. „*Ei n-au putut avea niciodată iluzia că ar putea forma un stat național, n-au avut deci scopuri îndepărtate, n-au avut un ideal ale cărui raze să le fie busolă sigură în vitregia vremurilor*”, cum îi va caracteriza publicistul Ilie Cristea în cotidianul „Glasul Ardealului”¹¹⁸.

Pentru sași, crearea Consiliului Național Maghiar a constituit semnalul unor schimbări profunde în statul ungar. În ziua de 25 octombrie 1918, **Cercul Săsesc din Țara Bârsei** a adoptat un **Memoriu asupra unei noi orientări a politicii naționale săsești** în care a expus dezideratele ce trebuiau să stea la baza politicii lor în fața așteptărilor schimbări. Memoriul exprima „*loialitatea tradițională față de patrie*” și cerea „*asigurarea legală a posibilității de dezvoltare liberă pentru fiecare popor din granițele statului*”. S-a cerut, de asemenea, înlăturarea legilor discriminatorii și egală îndreptățire a acestor popoare. În viziunea frunțașilor sași brașoveni, succesul depindea de acțiunea comună a tuturor germanilor din statul ungar, fapt pentru care trebuia înființat propriul partid politic, care să fie denumit **Partidul Poporului German Săsesc din Ungaria**¹¹⁹. În ziua de 29 octombrie, când în Budapesta au izbucnit marile mitinguri și demonstrații de stradă, **Comitetul Central Săsesc lărgit**, care și-a însușit ideile și propunerile sașilor brașoveni, și-a exprimat, la rândul său, „*credința nezdruncinată față de patria maghiară*”. Adăugând, cu același prilej, „*că sașii, numai ca germani pot servi cel mai bine patria*”, ei au cerut, pentru toți germanii din Ungaria, posibilități neîngrădite de dezvoltare națională, autonomia deplină a bisericii și a învățământului, siguranța bunurilor, dar și sprijinirea de către stat a întregii lor vieți economice, sociale și culturale¹²⁰.

În hotărârile Comitetului Central Săsesc regăsim și pozițiile politice ale conducătorilor sașilor brașoveni, în frunte cu Ludwig Servatius, Karl Ernst Schnell și Karl Flechtenmacher. Aderând fără rezerve la programul Consiliului Național Maghiar, manevrând în interesul statului ungar acțiunea de constituire a Consiliului Național mixt, ei aveau în vedere consolidarea funcțiilor deținute, în mod tradițional, de către sași în administrație, precum și pozițiile avantajoase pe care ei le aveau în viața economico-socială a comitatului și a orașului Brașov.

Faptul că, în ziua de 2 noiembrie 1918, sașii nu și-au mai desemnat grupul de membri în Consiliul Național Comitatens, arăta că la nivelul conducerii germano-săsești din Ungaria s-au produs modificări de strategie. În aceeași zi, deputatul sas **Rudolf Brandsch**, vorbind în Parlamentul ungar, a relevat specificul minorității germane din Ungaria și a subliniat că aceasta se va simți profund afectată în

teritoriile române, slovace sau sud-slave dacă acelor popoare li se vor acorda, „pe baza dreptului la autodeterminare”. „drepturi mai mari sau mai mici, autonomie mai multă sau mai puțină”. Observațiile frunțașului politic al sașilor constituiau o subtilă justificare pentru mișcarea tactică pe care aceștia urmau să o facă. Era și o acuzație diplomatică la adresa statului ungar care nu găsisese mijloacele pentru a preveni dezastrul în care a intrat și nu era în stare să-și impună autoritatea pe întregul teritoriu. Într-adevăr, cu două zile în urmă, slovacii se uniseră cu cehii, formând noul stat Cehoslovacia, iar sud-slavii și românii se pregăteau să-și exercite dreptul la autodeterminare, inclusiv prin separarea teritorială. Tot în ziua de 2 noiembrie, Comitetul Executiv Germano-Săsesc, nou creat, a decis ca doi deputați să fie trimiși la Budapesta pentru a intra în legătură cu Consiliul Național Român și a-i cere ca și sașii să primească drepturile care erau acordate celorlalte popoare din Monarhie¹²¹. Nu au rămas însă, consecvenți. Într-o perioadă în care se cerea acțiune și colaborare, sașii s-au repliat din nou în tradiționala lor izolare comunitară, așteptând clarificarea evenimentelor. Atitudinea lor îl va determina pe Ilie Cristea să le reproșeze, nu fără maliție, acel „*exagerat simț de precauție, circumspecție și solidaritate, dar lipsiți de orice avânt, de orice elasticitate fizică și spiritualitate*”¹²².

În schimb, românii brașoveni, acționând pe baza Proclamației din 31 octombrie 1918, a Consiliului Național Român Central, au trecut la crearea propriului Consiliu Național la nivelul comitatului. Începutul îl făcuse Aradul, în ziua de 1 noiembrie 1918, urmat, a doua zi, de comitatele Cluj, Târgu Mureș și Sibiu¹²³. La Brașov, **Comitetul de inițiativă**, format în ziua de 1 noiembrie și având în frunte pe protopopul **dr. Vasile Saftu**, a convocat, pentru a doua zi, o adunare populară. La adunare, ținută în casele parohiale ale Bisericii Sf. Nicolae din Schei¹²⁴, au participat delegații din toate localitățile Comitatului. Fiind o acțiune atât de amplă, organizată de pe o zi pe alta, credem că ea a fost declanșată înainte ca reprezentanții români să se fi deplasat la întrunirea organizată de autorități, de unde și întârzierea lor, la care s-a referit corespondentul ziarului maghiar. De altfel, protopopul dr. Vasile Saftu precizase că românii recunosc numai autoritatea Consiliului Național Român Central.

Adunarea populară a ales, pe baza „*dreptului nostru de liberă dispunere*”, **Sfatul (Consiliul) Național Român din Țara Bârsei**¹²⁵, cuprinzând 35 de membri, din care 25 reprezentau comunele. Consiliul și-a desemnat **Comitetul Executiv** în frunte cu același dr. Vasile Saftu¹²⁶. Așadar, în ziua de 2 noiembrie 1918, când autoritățile așteptau ca românii să anunțe componența grupului propriu de 30 de reprezentanți în Consiliul Național Comitatens mixt, aceștia și-au ales propriul forum deliberativ și organismul său de conducere efectivă a treburilor obștei lor. Din acel moment a început procesul efectiv al autodeterminării românești în Comitatul Brașov.

Întrucât numai maghiarii și-au desemnat membrii, înființarea Consiliului Național Comitatens, ca forum al celor trei populații și al muncitorimii social-democrate – egal reprezentate – a eșuat. Totuși, această denumire, ca și ideea că el era viabil, au rămas, fiind atribuite în continuare aceluia **Comitet** (provizoriu),

ce fusese alcătuit din câte doi reprezentanți ai fiecăreia dintre cele patru entități, fără a se întruni în mod organizat și fără a lucra după niște reguli acceptate de comun acord. De regulă, **Ludwig Servatius** se adresa persoanelor celor mai reprezentative ale fiecărei populații, în problemele care priveau entitățile lor sau obștea în general. Prin urmare, Consiliul Național Comitatens se reducea doar la persoana președintelui său, vicecomitele Ludwig Servatius, care nu putea acționa, pe această linie, decât prin intermediul administrației locale.

De altfel, primul raport oficial al Consiliului Național Comitatens a aparținut **primarului Karl Ernst Schnell**. Prin telegrama expediată în seara zilei de 1 noiembrie 1918, acesta a adus la cunoștința Consiliului Național Maghiar că *„în cursul zilei de astăzi, în orașul și în comitatul Brașov a fost constituit, cu mare entuziasm, Consiliul Național. Președinte este vicecomitele comitatului Brașov. Conducătorii aleși ai burgheziei și ai muncitorimii, fără deosebire de naționalitate, au hotărât, într-un total consens, afilierea la Consiliul Național Maghiar”*. Primarul raporta totodată afișarea Apelului telegrafic ce fusese *„adresat populației Ungariei”*¹²⁷. Într-adevăr, conținutul primei telegrame oficiale sosite de la Budapesta, în ziua de 31 octombrie, a fost tipărit sub formă de **afiș**, în trei limbi, purtând titlul: *„Felhívás!, Aufruf!, Provocare!”*. Sub textul fiecărei coloane era specificată, tot în cele trei limbi, denumirea forului conducător maghiar: *„A magyar nemzet tanács”, „Der ungarische Nationalrat”* și *„Consiliul național ungurean”*. Traducerea în limba română a textului era la fel de aproximativă¹²⁸.

În primele zile ale lunii noiembrie, problema cea mai presantă, aflată în atenția Consiliului Național Comitatens și a administrației brașovene, era **asigurarea ordinii și prevenirea unor manifestații și tulburări**. Prima măsură, luată chiar în ziua de 1 noiembrie 1918, a fost de a se executa dispoziția dată de Consiliul Național Maghiar privind interzicerea, *„până la alte dispoziții”*, a servirii băuturilor alcoolice – *„vin, bere și pălincă”* – în restaurante, cafenele și crame, precum și închiderea și punerea sub pază a cârciumilor. La această dispoziție, vicecomitele a adăugat o măsură proprie, conform căreia farmaciile puteau vinde spiritul *„numai pe baza unei prescripției medicale”*¹²⁹.

În data de 7 noiembrie, **vicecomitele Servatius** solicita consiliului orășenesc Brașov, pretorilor celor trei cercuri (plase) și frunțașilor comunelor, la cererea expresă a Ministerului de interne maghiar, să aducă la cunoștința cetățenilor *„că pe data de 31 octombrie a.c. s-a format guvernul popular sub președenția lui Károlyi Mihály”* și că *„în capitală ordinea și liniștea publică au fost restabilite în întregime”*. Desigur, revenirea, după o săptămână, cu această informație era determinată de îngrijorarea autorităților centrale față de agitațiile revoluționare și de tulburările care continuau în numeroase localități, îndeosebi în zonele locuite de naționalități. În finalul adresei, vicecomitele a adăugat dispoziția de a se lua *„toate măsurile pentru menținerea liniștii și a ordinii publice”*¹³⁰.

Problema devenise atât de gravă încât însuși **Jászai Oszkár**, *„ministrul delegat pentru problemele autodeterminării națiunilor din Ungaria”, s-a adresat populației, prin intermediul consiliilor naționale comitatense și al prefecturilor, cu un mesaj dat*

„în numele guvernului”. În Comitatul Brașov, mesajul a fost preluat de către Ludwig Servatius care, în data de 12 noiembrie, l-a transmis Consiliului orașenesc, pretorilor de plase și conducătorilor comunelor. În prima parte a documentului se arăta că „*Hock János – președintele Consiliului Național Maghiar* (urmașul lui Károlyi, după ce acesta a fost numit prim-ministru – n.a.), *dr. Teodor Mihali – președintele Consiliului Național Român, precum și Wilhelm Melzer – președintele grupului parlamentar săsesc, au adoptat următoarea Proclamație: „În mijlocul viforului sângeros al războiului, năzuința noastră de căpetenie este ca să scutim poporul de suferințele viitoare, să-l apărăm de pieire și, orice se va întâmpla acum ori în viitor, să înlăturăm orice vărsare de sânge și orice prădare. Cu acest interes ne îndreptăm către fiii popoarelor maghiar, român și săsesc pentru ca în bună înțelegere și cu încredere reciprocă să susțină ordinea. În acest scop, în orice situație, ei să-și apere reciproc averea și siguranța personală”*¹³¹. Mesajul a fost tipărit la Cluj, sub formă de **afiș-chemare**, în limbile maghiară, română și germană, fiind intitulat: „*Emberek!. Oamenilor!. Leute!*”. Proclamația era suficient de echilibrată pentru a fi fost acceptată și de reprezentantul român, neconținând obișnuitele formule de atașament față de patria maghiară. O anumită îndoială ridică, totuși, următorul text introductiv, trilingv: „*în sfatul național s-au prezentat Comitetul Național Român și deputații sași și împreună au dat următoarea „Proklamációt. Proclamație. Proklamation”*”. Conform textului, inițiativa ar fi aparținut conducătorilor românilor și ai sașilor, ceea ce, în situația de atunci, era puțin probabil. Nedumerire ridică și faptul că numele și funcțiile celor trei fruntași politici, care au dat proclamația, erau trecute numai în coloanele exterioare, scrise în limba maghiară și germană, lipsind pe coloana din mijloc, care era scrisă în limba română. Oarecum scuzabilă este menționarea funcției de „*președinte al Consiliului Național Român*” pentru Teodor Mihali¹³². Acesta era apreciat, de către partea maghiară, ca fiind un moderat iar, în acele momente, numele său – grafiat Mihályi Tivadar – era cel mai cunoscut, datorită calității de președinte al grupului deputaților români din Parlamentul ungar. Nu excludem posibilitatea să fi avut loc o întâlnire a ministrul Jászi Oszkár cu Teodor Mihali și cu Wilhelm Melzer, dar numai ca un schimb neoficial de păreri.

În partea a doua a mesajului, Jászi scria: „*Guvernul, care urmărește cu multă simpatie acțiunile spontane ale societății, dorește ca și la nivelul autorităților legale din orașe, plase și comune să se formeze comitete mxte în vederea atingerii scopurilor nobile amintite. De aceea, fac apel la populație și la autoritățile locale ca acțiunile care vor demara să beneficieze de bunăvoință și înțelegere, facilitându-se desfășurarea lor*”. Reeditând discreția diplomatică, dovedită în jurul inițiativei creării consiliilor naționale comitatense, Jászi a subliniat următoarele: „*Datorită naturii spontane a acestei acțiuni, guvernul nu dorește să i se dea o culoare oficială și vrea să se evite conclucrarea cu persoane care ar dăuna bunei înțelegeri și încrederii reciproce între națiuni*”¹³³. Semnificativă era insistența guvernului de a da impresia de neimplicare a sa și de a induce ideea inițiativei de masă, animată de oameni loiali. Mesajul chema consiliile mixte să detensioneze neînțelegerile și să normalizeze relațiile interetnice în interiorul localităților. Aceasta era, pentru

gubernul maghiar, singura modalitate de a câștiga timp până la reluarea controlului asupra întregului teritoriu al Ungariei Mari.

Consiliul Național Comitatens și administrația locală au fost cuprinse și în **acțiunea inițiată de guvern pentru refacerea armatei**, care intrase într-o disoluție generală. Din dispoziția Primului Ministru, Ministerul de război a transmis, în ziua de 4 noiembrie 1918, prin intermediul prefecturilor, un apel către cadrele militare care nu erau în serviciu ori urmau să fie disponibilizate, cât și ofițerilor și subofițerilor care nu urmau să intre „în serviciul gărzilor naționale ce urmau să ia ființă”. Toți aceștia trebuiau să se prezinte „de urgență” la anumite centre din capitală, care erau specificate pentru fiecare categorie. În caz contrar, erau amenințați cu pierderea soldei, a dreptului de pensionare și al oricărui alt drept câștigat în serviciul armatei. Cadrele militare aflate în provincie trebuiau să se prezinte la comandamentele jandarmeriilor din circumscripția cea mai apropiată. În Brașov, din dispoziția vicecomitelui, primăria a popularizat apelul guvernului prin afișare¹³⁴. La fel a procedat și în cazul altei telegramme ministeriale, sosite la Brașov în ziua de 12 noiembrie, în care se preciza ca ofițerii se puteau anunța și la posturile jandarmeriei locale¹³⁵.

Un exemplu de conformare față de dispoziția venită de la Budapesta, vizând reactivarea cadrelor militare, l-a reprezentat „*Publicațiunea*” afișată de Magistratul orașului Brașov în ziua de 14 noiembrie 1918, având urmatorul text (trilingv) pe care, pentru autenticitate și culoare, îl reproducem așa cum a fost scris în limba română: „*Pe baza ordinațiunii nr.9207/918 R. a Ministerului de război reg.ung. (regatului Ungariei – n.a.) se aduce la cunoștința publicului că toți acei ofițeri din Statul major, ofițeri superiori și ofițeri inferiori cari servesc mai departe, dacă dâșii de present nu-s împărțiți nicăieri, au să se anonseze respective să se prezenteze în casarma de gendarmerie de aici cu atât mai degrabă și de urgență, pentru că la din contră își perd dreptul de a pretinde pensiunea și alte modalități de a fi aprovizionați*”¹³⁶.

În data de 8 noiembrie 1918, **vicecomitele Ludwig Servatius** a transmis Consiliului orășenesc Brașov, pentru o largă popularizare, un ordin al Ministerului de război în care se defineau **gărzile naționale ce urmau a fi constituite**. Acestea trebuiau să fie formațiuni cetățenești, subordonate unui comandament oficial, iar membrii lor aveau dreptul să primească soldă. Totodată, ordinul menționa și categoriile ce urmau să primească o soldă suplimentară: Garda națională, unitățile militare regulate, poliția militară, jandarmeria, poliția de frontieră, garda financiară și paza de stat a pădurilor. Acestora li se asigura „*cazare în adăposturi și în cazarme*”. Cheltuielile urmau să intre „în contul Ministerului de război”. Se făcea însă precizarea că „în caz de incapacitate de plată” formațiunile respective „*vor primi credite de la consiliile orășenești și comunale*”¹³⁷. Evident, scopul ordinului ministerial era readucerea cadrelor militare sub arme, pentru început în proiectatele gărzii naționale, ca nuclee ale noilor unități militare. Soldele promise rămâneau un paliativ, neexistând resurse financiare sigure. Acest ordin a fost completat cu un altul, din 14 noiembrie 1918, al Ministerului de interne, în care se facea distincție între „*gărzile naționale*” și „*gărzile populare*” (cetățenești – n.a.). Numai primele trebuiau să fie „*formațiuni militare aflate sub jurisdicția Ministerului de război*”. Cele

din a doua categorie urmau să fie formațiuni constituite pe plan local, sub autoritatea instituțiilor oficiale, având menirea de a menține ordinea publică¹³⁸.

Problema stării precare a resurselor pentru plata soldelor apare și dintr-un apel al guvernului, adresat gărzilor naționale existente sau celor aflate în curs de constituire, care a fost publicat, și în comitatul Brașov, sub formă de afiș trilingv. Textul în limba română avea următoarea formă: „*Către toate gardele naționale din țară. În urma schimbării prea repede a Ungariei, Consiliul național, împreună cu ministerul de armată, în contra celor cari primejduiesc liniștea și siguranța, s-a ordonat formarea gardelor naționale. Țara e recunoscătoare serviciului prețios pe care îl fac aceste garde. Organizarea lor complectă decurge. Îndrum pe diferitele garde naționale se înființeze toată funcțiunea lor comisarilor populari comitatenzi sau organelor administrative că de la acestea se pot primi informații precise. Remunerația gardiștilor până la 11 november este 20 de coroane la zi afară de vipt (mâncare); din 11 NOV. începând, solda gardiștilor sustinuți într-un număr trebuincios, este de «10 coroane și mâncare». Rog pe fiecare membru al gardelor naționale în ce privește plata ce le compete să fie cu răbdare câteva zile «câci statul numai din 16 Nov. va licvida prin oficiile de dare comandelor de garde, banii pentru plata gardiștilor». Faceți-vă fiecare datorința și așteptați cu toată încrederea și liniștea cea mai apropiată zi de solvire». Apelul era semnat „Fényes László – Comisar guvernamental al Gărzii Naționale Ungare”¹³⁹.*

Implicat direct, în dubla sa calitate de președinte al Consiliului Național comitatens mixt și de locțiitor al comitelui suprem, în acțiunea guvernamentală de înființare a gărzilor, Ludwig Servatius a transmis Consiliului orașenesc, în data de 10 noiembrie 1918, dispoziția să pregătească în mod corespunzător cazarma din Bolonia (în zona capătului dinspre oraș a străzii Zizinului – n.a.) pentru încartiruirea ofițerilor¹⁴⁰.

Motivul apărării ordinii și a siguranței a fost invocat și pentru **înființarea gărzilor naționale de siguranță feroviară**. Sectorul căilor ferate, vital pentru funcționarea complexului economic, social și instituțional al statului ungar, a fost serios afectat de prăbușirea autorității la nivel central și local și de ruperea legăturilor reale dintre capitală și teritoriile locuite de naționalități. De aceea, consiliile naționale comitatense și primăriile au încercat să le preia sub controlul lor, în numele statului maghiar. Așa se explică de ce, în data de 5 noiembrie 1918, Oficiul Poștal Central de Campanie (Poșta militară – n.a.) s-a adresat primăriei Brașovului cu rugămintea de a-i acorda un spațiu în gara orașului („*pe peroane, în magazii, în vagoane*”) pentru depozitarea a 10.000 de pachete destinate prizonierilor de război. Oficiul preciza că toate costurile pentru depozitare urmau să intre în contul Consiliului Național Maghiar „*cu mandat de primire*”¹⁴¹. Primarul Brașovului a răspuns în aceeași zi, precizând că primăria va prelua cele 10.000 de pachete pentru păstrarea și distribuirea lor la cei indicați¹⁴². Rămâne neclar la ce fel de prizonieri de război se făcea referire și unde se aflau aceștia.

Acțiunea de reînființare a gărzilor naționale de siguranță feroviară a început prin Circulara telegrafică trimisă de guvern, în ziua de 13 noiembrie 1918, „*tuturor*

comandamentelor militare și feroviare, organelor puterii locale, conducătorilor de întreprinderi, direcțiilor de căi ferate și ale întreprinderilor navale". Confruntat cu neconținute tulburări și cu grave încălcări ale regulilor de transport, ne mai având controlul asupra acestui sector vital, guvernul și-a motivat acțiunea într-o manieră dramatică: „În vederea menținerii ordinii publice, se impun măsuri imediate pentru asigurarea circulației pe căile ferate, altfel țara va ajunge într-o situație catastrofală”. De aceea, el a hotărât „înființarea gărzilor naționale de siguranță feroviară”. Adresându-se direct militarilor (rămași fără angajament și răspândiți prin toată țara – n.a.) guvernul le-a explicat că „dacă se opresc trenurile nu vom mai avea ce mânca... pacea și liniștea vor fi în pericol”, după care le-a adresat chemarea ca „toți militarii, care înțeleg importanța acestor gărzi, să se înroleze sub drapelul nostru”. El a făcut „apel la spiritul de inițiativă al comandamentelor militare ale gărzilor și la puterea lor de a-i îmbărbăta pe cei recrutați”, având în vedere că aceste gărzi urmau să intre în subordinea lor și în sarcina lor de a le echipa și înarma. Fiind formațiuni militare, gărzile naționale de siguranță feroviară urmau să se subordoneze și comandamentelor din zonă ale armatei ungare. Se insista pe „garanția morală” și pe calitatea de „oameni de încredere” a viitorilor gardiști. Efectivul unui detașament al gărzilor feroviare urma să fie de 200 de militari și 4 ofițeri. Detașamentul trebuia să dispună de o bucătărie mobilă. Solda urma să se ridice la „25 coroane pe zi”, la care se adăuga „pensiunea totală”. Celor care urmau să-și încheie serviciul „cu onoare”, li se promiteau „pământ și servicii”. Cheltuielile cădeau, însă, în sarcina unităților feroviare și a unităților navale care trebuiau „să pună la dispoziția gărzilor, tot ceea ce le este necesar”. Nici acestora nu li se garantau resursele necesare. Comandamentele militare ale gărzilor trebuiau să anunțe la Ministerul transporturilor, constituirea fiecărui pluton din 50 de oameni, „gata de plecare”¹⁴³.

Ordinul telegrafic al guvernului de înființare a gărzilor naționale pentru siguranța feroviară a fost retransmis, sub formă de chemări adresate ostașilor, de Comandamentul militar al Transilvaniei¹⁴⁴ și de Ministerul de război¹⁴⁵. De fiecare dată, la solicitarea instituțiilor respective, Consiliul Național Comitatens mixt și primăria Brașovului au confecționat afișe și foi volante. În mediul rural, ordinul a fost făcut cunoscut și prin „toboșari”¹⁴⁶.

În teritoriile în care dreptul la autodeterminare se exercita pe baze programatice și în forme tot mai organizate, așa cum erau cele românești, guvernul maghiar nu și-a mai putut restabili controlul asupra căilor ferate. În același timp, implicarea instituțiilor civile, cum au fost consiliile naționale mixte și consiliile constituite pe baze etnice, într-un asemenea sector organizat pe criterii militare, nu a făcut decât să-i creeze noi probleme de siguranță. Și această situație a fost folosită de guvernul maghiar pentru a-și reafirma autoritatea asupra întregului teritoriu. Astfel, printr-o notă telefonică transmisă, în ziua de 29 noiembrie 1918, tuturor gărzilor de către Ministerul Căilor Ferate Maghiare, se atrăgea atenția că „unele consilii naționale din provincie sechestrează mărfurile transportate pe căile ferate... Consiliile naționale nu au dreptul să sechestreze mărfuri și nu au dreptul să împiedice transportul feroviar”. În consecință, Ministerul a dispus ca gările să nu ia în considerare nici

o dispoziție de sechestru. Fiind conștient de slăbiciunea sistemului de apărare a securității căilor ferate, ministerul a precizat că, dacă acele consilii foloseau forța, iar gările nu se puteau opune încercării de a se impune sechestru și de a se împiedica transportul mărfurilor, ele trebuiau să consemneze situația în procese verbale și să anunțe numaidecât, prin telegrame, Consiliul Național Maghiar¹⁴⁷.

Autoritățile centrale ale statului ungar au avut și inițiativa creării de **gărzi populare (cetățenești) înarmate**. Misiunea revenea serviciilor specializate ale administrației locale. În acest scop, Consiliul Național Maghiar, Ministerul Agriculturii și Ministerul de Război au emis un ordin telegrafic pentru implicarea în acțiune a inginerilor agronomi¹⁴⁸. Se conta pe faptul că aceștia aveau o mare influență asupra cetățenilor, în majoritate agricultori. La Brașov, încă în ziua de 6 noiembrie, s-a întocmit o listă cu membrii asociației agronomilor, care a fost transmisă Comandamentului militar, cu precizarea că urma a fi completată cu numele celor care erau demobilizați din serviciul militar¹⁴⁹. Acțiunea a avansat anevoie, fapt pentru care, în ziua de 26 noiembrie 1918, Ministerul Agriculturii încă mai insista ca funcționarii serviciului tehnic agricol „*să contribuie la organizarea gărzilor populare în vederea apărării bunurilor obștești și personale*”. Cât despre dotarea cu arme, sfatul ministerului era: „*vă veți adresa comandamentelor militare cele mai apropiate*”¹⁵⁰.

Asemenea încercări de a alcătui gărzi înarmate, în care să fie reuniți și reactivați foștii combatanți militari, rămâneau doar ca intenții ale autorităților centrale și motive de agitație ale administrațiilor locale. Acesta era, de fapt, singurul teren pe care se puteau afișa consiliile naționale comitatense, inclusiv cel brașovean, ceea ce arăta că n-au fost niciodată instituții reale.

4. CONCLUZII

Drumul afirmării dreptului la autodeterminare al românilor și al celorlalte naționalități captive a început odată cu primele semne ale iminentei prăbușiri a Imperiului Austro-Ungar, găsindu-și un real suport în prevederile celebrului document-cadru, lansat de președintele american Woodrow Wilson, „*Cele 14 puncte*”.

Pentru românii din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, la fel ca pentru slovaci și pentru slavii de sud, pasul decisiv era desprinderea de Ungaria, ceea ce a devenit pe deplin posibil în condițiile declanșării crizei generalizate ce a cuprins această constituentă statală artificială, croită pe nostalgii, visuri, orgolii și ambiții de putere central-europeană. Astfel, obstacolele ridicate prin legislația de război au căzut de la sine, înaintea schimbărilor inevitabile de regim de la Budapesta. Prin Declarația de la Oradea, prezentată în Parlamentul Ungariei, românii și-au anunțat în mod deschis voința de a-și exercita drepturile naționale depline.

Respinsă în mod categoric de vechile guvernări ungare, ideea autodeterminării naționalităților a fost preluată de Consiliul Național Maghiar care a văzut în ea, nu numai o cerință a schimbărilor obligatorii, ci și o sursă de argumente pentru

propagarea imaginii unei Ungarii noi, eliberată de sub dominația Austriei dar și de propria sa politică exclusivistă din trecut, ca o construcție statală democratică, ca o patrie a egalității și a libertății depline pentru toți cetățenii, maghiari și nemaghiari. Ajungând la putere pe aripile revoluției muncitorimii, a ostașilor și a altor mulțimi din Budapesta, Consiliul Național Maghiar și guvernul creat de el au situat pe primul plan, obiectivul salvării patriei maghiare, alăturându-i sloganul democrației, drepturilor egale și armoniei între toți cetățenii. Pe plan extern, Ungaria înnoită trebuia să apară ca fiind un exemplu de civilizație europeană și ca un factor de echilibru și de pace în această parte a continentului. Cu o asemenea imagine, însoțită de o propagandă ofensivă, Ungaria spera să încheie un armistițiu avantajos și să obțină o pace care să-i recunoască integritatea teritorială.

Din aceste coordonate strategico-tactice, dar și din lipsa totală de mijloace coercitive și de autoritate în provincii, unde manifestațiile și dezordinele luau amploare, a pornit inițiativa Consiliului Național Maghiar de a se constitui consilii naționale comitatense ca forumuri reprezentative ale maghiarilor și ale naționalităților din fiecare comitat. Imaginea inițială a unei reprezentări egale a maghiarilor și a naționalităților nemaghiare în consiliu a fost deformată prin implicarea comandamentelor militare din teritoriu, ca factori tutelari, precum și prin manevra inabilă de a face din organizațiile locale social-democrate, constituite în cea mai mare parte din maghiari, părți constitutive ale noilor organisme.

Create în pripă, de pe o zi pe alta, fără o consultare prealabilă, consiliile naționale comitatense erau considerate, în acele momente, ca fiind forma de materializare a dreptului la autodeterminare, fără a se pune în pericol integritatea teritorială a Ungariei. În realitate, noile organisme nu erau decât niște instrumente ale guvernanților maghiari, care, neavând nici un alt mijloc real de control și de dirijare în teritoriu, le-au utilizat pentru a-și reface autoritatea și a imprima imaginea unei Ungarii unite, având structuri statale funcționale. Așa s-a ajuns ca de la nivel central (Consiliul Național Maghiar, guvern, ministere, departamente) să se dea comitatelor fel de fel de dispoziții care ignorau realitățile.

Constituirea, în acest context politic, a Consiliului Național mixt al Comitatului Brașov a oferit imaginea elocventă a unei acțiuni dirijate, pornită sub presiunea timpului, în care cuvântul de ordine era susținerea, fără rezerve, a noii conduceri ungare și exprimarea, în numele tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate, a atașamentului deplin față de patria maghiară. Drepturile naționalităților urmau să-și găsească recunoșterea și împlinirea numai în cadrul regimului democratic și tolerant al Ungariei reînnoite.

De la început au devenit evidente nu numai adeziunea unanimă a maghiarilor brașoveni la Programul Consiliului Național Maghiar, ci și pozițiile deosebite ale sașilor și românilor cu privire la amplitudinea autodeterminării. Sașii urmăreau numai să li se reconfirme, în cadrul statalității ungare, vechile avantaje economice, sociale și politice, să-și consolideze felul de viață comunitar, religia, tradițiile, cultura și celelalte dimensiuni ale specificului lor național. În schimb românii, urmând Proclamația Consiliului Național Român Central, urmăreau exercitarea nelimitată a

drepturilor lor naționale, ce le erau conferite în mod natural de majoritatea etnică, mergând până la desprinderea de statul ungar și unirea cu Regatul României. Obiectivele diferite au determinat și atitudini contrarii. În timp ce fruntașii sașilor s-au situat în conducerea acțiunii de constituire a consiliului național comitatens, alcătuit din „bărbații conducători ai maghiarilor, sașilor și românilor, din reprezentanți ai muncitorimii social-democrate brașovene și cu participarea reprezentanților invitați ai armatei” – cum scria cotidianul lor „Kronstädter Zeitung”¹⁵¹ – reprezentanții românilor nu au arătat un interes deosebit față de acel proiect oficial. Fără a-l respinge în mod explicit, reprezentantul lor cel mai avizat, protopopul dr. Vasile Saftu, a arătat că românii vor urma directivele Consiliului Național Român nou format. Prin urmare, ei n-au primit inițiativa conducerii maghiare ca o șansă istorică ce li se oferea. Totodată, ei au tratat cu detașare scenariul consensului asupra componenței reprezentative a forumului și a desemnării președintelui său în persoana vicecomitelui Ludwig Servatius. Atitudinea reținută a fruntașilor românilor și-a relevat rațiunea a doua zi când au constituit propriul forum reprezentativ, Consiliul (Sfatul) Național Român din Țara Bârsei. Tot după numai o zi, sub presiunea schimbărilor ce aveau loc în teritoriile locuite în majoritate de români, sașii și-au schimbat atitudinea, adoptând vechea lor tactică a așteptării până la clarificarea evenimentelor.

Consiliul Național mixt al Comitatului Brașov nu a fost finalizat ci numai proclamat. Funcțiile sale au rămas, formal, în seama Comitetului (provizoriu) de legătură dintre părțile constitutive. În realitate, în lipsa unei funcționalități continue a acestuia, Consiliul și comitetul său au însemnat numai persoana vicecomitelui Ludwig Servatius. Acesta îi întreținea imaginea, transmițând dispoziții – cu semnătura de președinte și cu sigiliul purtând înscrisul BRASSÓVÁRMEGYE NEMZETI TANÁCSA. 1918 (Consiliul național al Comitatului Brașov – n.a.) – primăriei și consiliului orașului Brașov, pretorilor celor trei cercuri (plase) și conducerilor comunelor. De regulă, Consiliului Național Comitatens i se adresau Consiliul Național Maghiar și Comitetul Transilvaniei din Cluj, iar uneori președinția guvernului. Cele mai multe dispoziții guvernamentale, ministeriale și departamentale erau trimise însă Prefecturii, a cărei conducere interimară o deținea vicecomitele, precum și primăriei Brașovului.

În mod direct sau prin intermediul instituțiilor administrative și de ordine, Consiliul Național Comitatens a apărut ca fiind coordonatorul mai multor activități desfășurate în comitat. Tot la fel, Consiliul s-a implicat în ampla acțiune, inițiată de Consiliul Național Maghiar și de guvern, de creare a gărzilor naționale pentru apărarea ordinii, a liniștei și a proprietății publice și private, în acela de înființare a gărzilor pentru siguranța feroviară, precum și în constituirea gărzilor populare (cetățenești). Scopul imediat al înființării feluritelor gărzi era dublat de acela al reactivării zecilor de mii de soldați și ofițeri din unitățile dezmembrate, în vederea refacerii forțelor armate ungare. În realitate, tocmai în asemenea acțiuni s-a constatat lipsa lui de putere, de autoritate și de mijloace materiale. Situația era aceeași în toate comitatele cu populație majoritară românească. Ca urmare, nu s-

au putut crea adevărate structuri având caracter militar.

Istoria Consiliului Național Comitatens mixt al Comitatului Brașov s-a derulat în prima jumătate a lunii noiembrie 1918, când autoritățile centrale și locale ale statului ungar au încercat să minimalizeze fenomenul nașterii unor forumuri distincte românești. Într-adevăr, în urma apelurilor Consiliului Național Român Central¹⁵² și ale Consiliului (Sfatului) Național Român din Țara Bârsei¹⁵³, începând din 6 noiembrie s-au înființat consilii naționale române la nivelul cercurilor și al comunelor. Încercarea ministrului Jászi Oszkár, în numele guvernului ungar, de a determina crearea de consilii naționale mixte și la aceste niveluri, a eșuat. În a doua jumătate a lunii, când înființarea consiliilor și a gărzilor naționale române a devenit un fenomen generalizat¹⁵⁴, Consiliul Național Comitatens mixt a trecut în amintire, dovedindu-se a fi fost un hibrid conjunctural și intempestiv menit să prevină și să împiedice autodeterminarea reală a românilor.

Considerăm ca lucrarea de față poate constitui un semnal pentru continuarea cercetărilor, nu numai în județul Brașov ci și în celelalte județe transilvane, privind consiliile naționale comitatense mixte, constituite la începutul lunii noiembrie 1918, astfel încât, întregindu-li-se imaginea, aceste instituții pline de semnificații, să-și ocupe locul cuvenit în istoria premergătoare Marelui Act al Unirii Transilvaniei cu România.

Le droit des Roumains à autodétermination et Le Conseil National du Comitat de Brașov (octobre - novembre 1918) (Résumé)

L'étude comprend deux parties essentielles. Premièrement, un nécessaire historique de l'application du droit d'autodétermination des Roumains de Transylvanie, Banat, Crișana et Maramureș, en relation directe avec le démembrement de l'Empire Austro-Hongrois. L'attention de l'auteur s'arrête notamment sur la crise générale qui avait envahi la Hongrie après la perte de la guerre, ce qui avait créé les conditions nécessaires pour la réaffirmation des droits et des libertés des nationalités. Pour les Roumains, le moment de l'éveil de leur lutte nationale a été constitué par l'adoption de la Déclaration d'Oradea, le 12 octobre 1918, par le Comité Exécutif du Parti National Roumain. Ce document, présenté dans le Parlement hongrois, le jour du 18 octobre, par Alexandru Vaida-Voevod, a constitué le Programme d'autodétermination des Roumains des territoires qui appartenaient à l'état hongrois.

Le processus révolutionnaire national a été favorisé par les changements qui ont eu lieu dans la capitale de la Hongrie à la fin du mois d'octobre 1918, quand le pouvoir a été pris par le Conseil National Magyar et son président, le comte Károlyi Mihály a formé le nouveau gouvernement démocratique et réformiste. Une autre

personnalité connue pour sa vision progressiste, le sociologue Jászi Oszkár, est devenu ministre pour le problème des nationalités, étant le plus fervent souteneur de la solution du problème national, en reconnaissant le droit d'autodétermination des nationalités. Ce droit ne pouvait pas être évité, et la Hongrie, qui était un pays vaincu après quatre ans de guerre, avec une armée en décomposition, avec les institutions de l'état paralysées par les mouvements révolutionnaires, sociaux et nationaux, n'aurait pas pu s'y opposer.

Des malentendus ont apparu en ce qui concerne l'ampleur et les limites de l'autodétermination. Le Conseil National Magyar et son gouvernement, prenaient en considération seulement une autodétermination limitée dans le cadre territorial, administratif et politique de l'état hongrois, en rejetant toute forme de détachement territorial. Une telle position était acceptable seulement pour la population d'origine allemande, qui n'aspirait pas à la création d'un état propre, mais voulant une très large autonomie communautaire avec le maintien des positions d'auparavant dans le système administratif et économique. Pour les Roumains, pourtant, l'autodétermination signifiait le gouvernement propre et même l'unification des territoires habités par eux avec le Royaume de la Roumanie. Le précédent avait été créé par le détachement de Hongrie des Slovaques, qui s'étaient unifiés avec les Tchèques dans un seul état, la Tchécoslovaquie.

En valorisant des ouvrages de l'historiographie roumaine et hongroise, et surtout des documents d'archive et des relations de la presse du temps, l'étude met en évidence des aspects importants de la crise politique de la Hongrie de la fin du mois d'octobre et début du mois de novembre 1918, de même que les efforts du gouvernement Károlyi de sauver l'intégrité de la Grande Hongrie. En ces moments, l'unique solution viable paraissait être la constitution d'organismes au niveau des comitats, en réunissant des représentants des Hongrois et des populations non hongroises. Les organismes respectifs ont été appelés Conseils Nationaux Comitatus (mixtes). Le moment de l'initiative de leur création a démarré à l'instant même de la création du gouvernement, le 31 octobre 1918.

La deuxième partie de la communication est consacrée à la constitution du Conseil National du Comitat de Brașov, action menée par le vicecomte Ludwig Servatius, aidé par le maire de Brașov Karl Ernst Schnell. Une riche documentation d'archive nous a aidés à connaître et à interpréter une communication soutenue entre le Conseil National Magyar et les deux dirigeants de Brașov pour la création d'un organisme viable, crédible et accepté qui puisse assurer l'ordre, le calme et la propriété.

Un espace important est accordé à la rencontre, le 1-er novembre 1918, des représentants des Hongrois, des Allemands et des Roumains. Les organisateurs ont invité aussi des représentants de l'armée, de la police et des services secrets, ce qui ne pouvait être qu'une mesure inéquitable et non démocratique. Aussi ont-ils invité des représentants de l'organisation locale du Parti Social Démocrate de la Hongrie, et de certaines catégories professionnelles, dominées toujours par les Hongrois.

Les prises de parole ont occasionné le détachement de la délégation roumaine de l'objectif initial de la rencontre. Au lieu de soutenir le programme du Conseil National Magyar et d'exprimer l'attachement pour „*la patrie hongroise unitaire et indivisible*”, le dirigeant des Roumains, le protopope Vasile Saftu a annoncé que ceux-ci se subordonnent au Conseil National Roumain Central, récemment formé, et qu'ils militent pour l'accomplissement de son programme.

Dans le cadre de la rencontre, la fondation du Conseil National Comitatus a été seulement annoncée, mais pas votée. Le lendemain seulement les Hongrois ont nominalisé leurs propres membres, alors que les Allemands ont adopté de nouveau la tactique de l'attente, en observant l'évolution des événements. Quant aux Roumains, ils ont constitué, ce jour-là même le 2 octobre 1918, leur propre forum dirigeant, appelé le Conseil National Roumain de Țara Bârsei, ayant comme président Vasile Saftu.

Toutefois, pour le Conseil National Magyar et pour le gouvernement de Budapest, de même que pour les directions du comitat et de la ville de Braşov (où les Roumains n'étaient représentés que par un seul fonctionnaire), le nouveau forum comitatens était une réalité. Cela s'explique par le seul fait que, à cette rencontre du 1-er novembre avait été élu par consensus un président dans la personne du vicecomte Ludwig Servatius, et aussi un comité de liaison entre les directions des trois populations, qui était formé par deux représentants de chaque côté, et encore deux de la part des Social Démocrates.

Sans exister vraiment que par la personne du président, le Conseil National Comitatus était le destinataire de nombreuses dispositions et sollicitations de la part du Conseil National Magyar, du gouvernement, des ministères et des départements hongrois. Par conséquent, au cours du mois de novembre 1918, cet organisme fantôme est apparu comme étant impliqué dans des actions importantes qui étaient initiées à Budapest, telles l'apparition des gardes nationaux pour la défense de l'ordre, de la sécurité et de la propriété publique et privée, la fondation des gardes nationaux pour la sécurité ferroviaire, la constitution des gardes populaires (civiques) etc. En fait, le but de la fondation de telles formations armées était de réactiver les soldats et les officiers des unités militaires démembrées pour refaire l'armée de la Hongrie. Cependant, le manque des ressources financières et le faible enthousiasme des anciens combattants des fronts ont fait que les initiatives ne soient pas concrétisées. De cette façon, tout s'est réduit à une agitation de crédibilité de la direction de l'état hongrois face à la population du territoire, à une manoeuvre à donner des espoirs aux Hongrois et à une tentative d'arrêter l'élan séparatiste des Roumains et, face aux étrangers, à la naissance de l'image d'une Hongrie unifiée et gouvernable.

Dans la deuxième partie du mois de novembre 1918, quand l'action de formation des conseils nationaux et des gardes nationaux roumains, qui prenaient le pouvoir dans les villes et les communes s'est généralisée, le Conseil National mixte du Comitatus de Braşov est devenu un souvenir, s'étant avéré n'avoir été qu'une création artificielle, destinée à empêcher la réalisation de l'autodétermination

roumaine. La même chose s'est passée dans les autres comitats.

L'étude peut constituer un signal pour la continuation des recherches, non seulement dans le département de Brașov, mais aussi dans les autres départements de Transylvanie, concernant les conseils nationaux comitatens mixtes, constituées au début du mois de novembre 1918, de sorte que, en les complétant, ces institutions pleines de significations prennent la place qu'elles méritent dans l'histoire antérieure du Grand Acte de l'Unification de la Transylvanie avec la Roumanie.

Note

- ¹ W. Wilson, *Messages, discours, documents diplomatiques relatif à la guerre mondiale*, Paris, Edition Bossard, 1919, II, p. 249.
- ² *Histoire de la Transylvanie*, par Gábor Barta, István Bóna, Béla Cöpeczi, László Makkai, Ambrus Miskolczy, András Mócsy, Kakalin Péter, Zoltán Szász, Endre Töth, Zsolt Trócsányi, Ágnes R. Várkonyi, Gábor Vékony. Sous la direction de Béla Köpeczi, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992, p. 606 – 608.
- ³ Salamon Konrád, *Történelem a gimnázium*. IV. osztálya számára, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1995, p. 32 – 37.
- ⁴ *Histoire de la Transylvanie*, p. 608.
- ⁵ *Ibidem*.
- ⁶ *Ibidem*.
- ⁷ *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, *De la Independență la Marea Unire (1878 – 1918)*, Academia Română, Secția de Științe Istorice și Arheologice, Coordonator: Acad. Gheorghe Platon, Editura Enciclopedică, București 2003, p. 509 – 511.
- ⁸ Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, vol. 2, Editura politică, București, 1983, p. 94 și urm.
- ⁹ *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, p. 510.
- ¹⁰ *1918 la români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei. 1 Decembrie 1918*, volumul VII, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. LXXXVII și 58 – 76.
- ¹¹ *Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918*, sub redacția lui Ion Popescu-Puțuri și dr. Augustin Deac, Editura politică, București, 1970, p. 587 – 588.
- ¹² Ion Nicoară, *Aspecte privind contribuția la lupta pentru desăvârșirea unității naționale a poporului român (1918)*, în „Studii și articole de istorie”, XI, Societatea de Științe Istorice și Filologice din R.S.R., București, 1968, p.185 – 210, p. 204.
- ¹³ Ion Nicoară, *Glasul Ardealului – ziarul brașovean al unirii naționale de la 1 decembrie 1918*, în „Cumidava”, II, Brașov, 1968, p. 211 – 224, p. 211.
- ¹⁴ Datele oferite de presa brașoveană a vremii, cu privire la Consiliul Național Comitatens mixt, au fost valorificate pe larg într-un articol consacrat împlinirii a 80 de ani de la Marea Unire. Vezi: prof. Valentin Bodea, *Un Sfat Național de numai o*

- zi, în „Transilvania Expres”, din 2 decembrie 1988. Unele aspecte legate de același subiect au fost cuprinse într-un studiu consacrat relațiilor româno-ungare. Vezi: Prof.Valentin Bodea, *Ideologie, mentalități și atitudini ale maghiarilor față de români și de aspirațiile lor naționale, manifestate la Brașov în anii 1916 – 1918*, în volumul *1 Decembrie 1918. Studii și evocări*, Ediție îngrijită de dr.Florin Salvan, Editura „Transilvania Expres”, Brașov, 1998, p. 102 – 103.
- ¹⁵ Referitor la „Gazeta Transilvaniei”, în volumul intitulat *Publicațiile periodice românești*, tom II, 1907 – 1918 și supliment: 1790 – 1906, p. 294, editat de Biblioteca Academiei R.S.R., se menționează: „*N-am văzut numerele apărute între ... 13/26 octombrie – 31 decembrie 1918*”. Evident, aici este o greșeală deoarece binecunoscutul cotidian brașovean își încetase apariția între 13 noiembrie – 31 decembrie 1918, perioadă în care a fost reorganizat pentru a deveni organ al Sfatului Național Român din Țara Bârsei.
- ¹⁶ Pierre Renouvin, *Le traité de Versailles*, Ed. Flammarion, Paris, 1969, p. 118.
- ¹⁷ Lucian Leuștean, *România, Ungaria și Tratatul de la Trianon, 1918 – 1920*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 45 – 46.
- ¹⁸ J. B. Duroselle, *Tous les empires périront*, Publication de la Sorbonne, Seconde édition, 1982. *Apud*: Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la Statul Geto-Dac la Statul Român Unitar*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 572.
- ¹⁹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op.cit.*, p. 572.
- ²⁰ *Ibidem*.
- ²¹ Elie Bufnea, *Formațiile de voluntari, în Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul, 1918 – 1920*, vol. I, p. 123.
- ²² Ion Nicoară, *Aspecte privind contribuția brașovenilor...*, p. 187 și urm.
- ²³ Constantin Botoran, Olimpiu Maticescu, *Documente străine despre lupta poporului român pentru făurirea statului național unitar*, Editura „Dacia”, Cluj-Napoca, 1980, p. 210 – 211.
- ²⁴ Între experții Foreign Office-ului, care s-au ocupat de problema românilor, s-au aflat personalități de prestigiu ca : David Mitrany, G. W. Temperley, A. Toynbee s.a. Vezi: Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Ungaria de la Trianon la Paris, 1920 – 1947*, Editura „Viitorul românesc”, 1996, p. 19.
- ²⁵ I. Russu-Abrudeanu, *România și războiul mondial. Contribuțiuni la istoria războiului nostru*, București, 1921, p. 393 – 394.
- ²⁶ Dumitru V. Firoiu, *Istoria statului și dreptului românesc*, Editura Didactică și Pedagogică, 1976, p. 220.
- ²⁷ Robert A. Kann, *Die Nationalitäten in der Habsburger Monarchie*, II, Erweiterte Auflage, I, Graz, Koln, 1864, p. 315.
- ²⁸ În *Memorii*, Alexandru Vaida Voevod relatează pe larg despre călătoriile sale de informare, despre împrejurările în care, la Olpret, a scris Declarația, făcând-o cunoscută, în prealabil, lui Theodor Mihali la Dej, și episcopului Iuliu Hossu la Gherla. Vezi: Alexandru Vaida Voevod, *Memorii*, vol. I, Prefață, ediție îngrijită, note și

- comentarii de Alexandru Șerban, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994, p. 126 – 128.
- ²⁹ Alexandru Vaida Voevod accentuează: „*Declarația elaborată de mine*”, negând paternitatea lui Vasile Goldiș, pe care l-a acuzat că a reținut textul documentului în scopul „*de a pune în circulație zvonul că el l-a redactat*”. Vezi: *Ibidem*, p. 128.
- ³⁰ Confruntarea izvoarelor istorice vine să-i dea credit lui Vaida în privința paternității Declarației de la Oradea și să corecteze afirmațiile, cuprinse în mai multe lucrări de specialitate, care o atribuiu lui Vasile Goldiș. Vezi: Mihai Racovițan, *Alexandru Vaida Voevod între Memorand și Trianon (1892 – 1920)*, ediția a II-a, Sibiu, 2000, p. 115 – 119.
- ³¹ La întrunirea Comitetului Executiv al P.N.R. din 12 octombrie 1918 au participat: Vasile Goldiș, Alexandru Vaida Voevod, Ștefan Cicio-Pop, Aurel Vlad, Aurel Lazăr, Theodor Mihali, I. Suciș și dr. Ciordaș. Pentru că unii dintre membrii Comitetului erau concentrați în armata maghiară, în locul lor au fost chemați Gheorghe Crișan, Sever Dan, Gheorghe Popovici și Nicolae Ivan. Acesta din urmă, vicar al Mitropoliei din Sibiu, a trebuit să se retragă în urma învinuirilor, ce i s-au adus, de a fi colaborat cu guvernul ungar. *Ibidem*, p. 117.
- ³² Vezi: Ion Clopoțel, *Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România*, Editura revistei „Societatea de mâine”, Cluj, p. 38.
- ³³ Mihai Racovițan, *op. cit.*, p. 123.
- ³⁴ *Ibidem*, p. 123.
- ³⁵ Salamon Konrád, *op. cit.*, p. 32.
- ³⁶ Valentin Bodea, *Ideologie, mentalități și atitudini ale maghiarilor față de români și de aspirațiile lor naționale, manifestate la Brașov în anii 1916 – 1918*, în *Loc. cit.*, p. 84.
- ³⁷ Mihai Racovițan, *op. cit.*, p. 122.
- ³⁸ Valentin Bodea, *op. cit.*, p. 84 – 85. În legătură cu discursul lui Tisza, rostit în Parlament ca reacție la *Mesajul* președintelui Wilson către Senat din 22 ianuarie 1917, precum și la *Răspunsul* formulat de Antanta la documentul american, se relatează pe larg în „*Brassói Lapok*”, nr. 30, din 2 februarie 1917.
- ³⁹ Mihai Racovițan, *op. cit.*, p. 122.
- ⁴⁰ Valentin Bodea, *op. cit.*, p. 85.
- ⁴¹ Károlyi Mihály, *Egy egész villág ellen* (Singur împotriva tuturor), München, 1923, p. 381 – 399. Contrar titlului Memoriilor sale, Károlyi a folosit platforma de reorganizare a Austro-Ungariei, formulată de sociologul Jászi Oszkár în *A monarchia jövője – A dualizmus és a dunai egyesült Államok* (Viitorul Monarhiei – Dualismul și unitatea statelor dunărene), Budapesta, 1918.
- ⁴² Salamon Konrád, *op. cit.*, p. 32.
- ⁴³ *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai* (Documente alese din istoria mișcării muncitorești ungare), v. 7, nov. 1917 – 21 mar. 1919, Budapesta, 1956, p. 267. Apud: *Histoire de la Transylvanie*, p. 606.
- ⁴⁴ *Histoire de la Transylvanie*, p. 606.

- ⁴⁵ „Brassói Lapok”, nr. 248, din 26 octombrie 1918.
- ⁴⁶ *Ibidem*, nr. 273, din 27 noiembrie 1918.
- ⁴⁷ Salamon Konrád, *op.cit.*, p. 33.
- ⁴⁸ *Histoire de la Transylvanie*, p. 606.
- ⁴⁹ Mihai Racovițan, *op. cit.*, p. 128.
- ⁵⁰ Jászi Oszkár, *Á nemzeti államok kialakulása es nemzetiségi kérdés (Nașterea statelor naționale și problema naționalităților)*, Budapeșt, 1912, *passim*.
- ⁵¹ Lucian Leuștean, *op. cit.*, p. 25.
- ⁵² Mihai Racovițan, *op. cit.*, p. 128.
- ⁵³ *Ibidem*.
- ⁵⁴ *Ibidem*, p. 129.
- ⁵⁵ Vezi: Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român 1918*, vol. II, București, 1983, p. 69; Vezi și Florin Salvan, Horia Salcă, *Dr. Alexandru Vaida Voevod europeanul, 1872 – 1920*, Biblioteca Județeană „G. Barițiu” ,Editura „Transilvania Expres”, Brașov, 2002, p. 333.
- ⁵⁶ Salamon Konrád, *op. cit.*, p. 35.
- ⁵⁷ „Brassói Lapok”, nr. 250, din 31 octombrie 1918.
- ⁵⁸ Helméczy Mátyás, *Történelem az általános iskola 8. Osztálya számára, Nemzeti Tankönyvkiadó*, Budapeșt, 1993, p. 22 – 23.
- ⁵⁹ Salamon Konrád, *op. cit.*, p. 34.
- ⁶⁰ *Ibidem*, p. 35.
- ⁶¹ În guvernul de coaliție al Consiliului Național Maghiar, alături de Primul Ministru Károlyi Mihály au mai fost desemnați: colonelul Linder Béla (vicepreședinte), Batthyány Tivadar (interne), Garami Emö (comerț), Lovásy Márton (învățământ), Buza Barnabás (agricultură), Kunfi Zsigmond (bunăstarea poporului), Nagy Ferenc (alimentație), Lallosevich János (justiție), Jászi Oszkár (minorități), Berinkei Dénes (ministru fără portofoliu). A rămas neocupat, „*pe moment*”, ministrul de finanțe, dar a fost numit ca secretar al acestui minister, Czende Pál. Vezi: *Ibidem*, p. 35; „Brassoi Lapok”, nr. 251, din 1 noiembrie 1918; „Kronstädter Zeitung”, nr. 255, din 1 noiembrie 1918.
- ⁶² Salamon Konrád, *op. cit.*, p. 35.
- ⁶³ *Ibidem*.
- ⁶⁴ *Histoire de la Transylvanie*, p. 606 – 607.
- ⁶⁵ Salomon Konrád, *op. cit.*, p. 36.
- ⁶⁶ *Histoire de la Transylvanie*, p. 607.
- ⁶⁷ *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, p. 510.
- ⁶⁸ Arhivele Naționale. Direcția județeană Brașov, fond: *Actele Magistratului Brașov*, fascicolul II 1918/152, fila 1. (În continuare: A.N.D.J.B.).
- ⁶⁹ Loc. cit., fila 12.
- ⁷⁰ Loc. cit., fila 13.

⁷¹ Loc. cit., filele 26, 28 și 30.

⁷² Loc. cit., fila 44.

⁷³ Loc. cit., fila 54.

⁷⁴ Loc. cit., fila 18.

⁷⁵ Loc. cit., fila 17.

⁷⁶ „Brassói Lapok”, nr. 251, din 1 noiembrie 1918; „Kronstädter Zeitung”, nr. 255, din 1 noiembrie 1918.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ *Ibidem*; „Brassói Lapok”, nr. 251, din 1 noiembrie 1918.

⁷⁹ „Kronstädter Zeitung”, nr. 255, din 1 noiembrie 1918.

⁸⁰ Erau menționate numele generalului Bartónyi, arestat, respectiv al colonelului Sándor, suspendat împreună cu cei doi loțiitori ai săi. Se specifică faptul că în fruntea poliției a fost numit dr. Dietz. Vezi: *Ibidem*.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ *Ibidem*, (Articolul intitulat „Conducătorilor noștri!”).

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ „Brassói Lapok”, nr. 252, din 2 noiembrie 1918.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ „Kronstädter Zeitung”, nr. 256, din 2 noiembrie 1918.

⁹² Asemenea epitete au apărut frecvent în presa maghiară și chiar în luările de cuvânt oficiale. Frecvența lor a crescut în perioada premergătoare și în timpul Conferinței Păcii, ca o modalitate de a convinge marile puteri în legătură cu importanța menținerii Ungariei Mari.

⁹³ „Kronstädter Zeitung”, nr. 256, din 2 noiembrie 1918.

⁹⁴ *Ibidem*.

⁹⁵ „Brassói Lapok”, nr. 252, din 2 noiembrie 1918. (Anton Goldbach – pe care cotidianul maghiar îl numește „viceamiral” – era sas de origine, prin urmare vorbitor de limbă germană și, doar uzual, de maghiară și română).

⁹⁶ „Kronstädter Zeitung”, nr. 256, din 2 noiembrie 1918. În schimb, cotidianul maghiar a reținut că anunțul despre publicarea documentului în cele trei limbi a fost făcut de primarul Schnell. Vezi: „Brassói Lapok”, nr. 252, din 2 noiembrie 1918.

⁹⁷ „Kronstädter Zeitung”, nr. 256, din 2 noiembrie 1918.

⁹⁸ „Brassói Lapok”, nr. 252, din 2 noiembrie 1918.

- ⁹⁹ Silviu Dragomir, *Un sfert de veac de la Unirea Transilvaniei*, în „Transilvania”, Sibiu, nr. 74, noiembrie – decembrie 1943, nr. 11 – 12, p. 304. *Apud*: Florin Salvan, *Actul de la 1 Decembrie 1918 în Orizont european*, în volumul *1 Decembrie 1918. Studii și evocări*, Editura „Transilvania Expres”, Brașov, 1998, p. 120;
- ¹⁰⁰ „Brassói Lapok”, nr. 252, din 2 noiembrie 1918;
- ¹⁰¹ „Kronstädter Zeitung”, nr. 256, din 2 noiembrie 1918;
- ¹⁰² „Brassói Lapok”, nr. 252, din 2 noiembrie 1918;
- ¹⁰³ Dr. Szele Béla și-a dezvoltat ideile despre conviețuirea maghiarilor și a nemaghiarilor în articolul de fond intitulat „*A román imperium*”, publicat în „Brassói Lapok”, nr. 278, din 3 decembrie 1918;
- ¹⁰⁴ „Kronstädter Zeitung”, nr. 256, din 2 noiembrie 1918;
- ¹⁰⁵ „Brassói Lapok”, nr. 252, din 2 noiembrie 1918;
- ¹⁰⁶ *Ibidem*;
- ¹⁰⁷ „Kronstädter Zeitung”, nr. 256, din 2 noiembrie 1918;
- ¹⁰⁸ „Brassói Lapok”, nr. 252, din 2 noiembrie 1918;
- ¹⁰⁹ „Kronstädter Zeitung”, nr. 256, din 2 noiembrie 1918;
- ¹¹⁰ „Brassói Lapok”, nr. 252, din 2 noiembrie 1918;
- ¹¹¹ „Kronstädter Zeitung”, nr. 256, din 2 noiembrie 1918;
- ¹¹² „Brassói Lapok”, nr. 252, din 2 noiembrie 1918;
- ¹¹³ *Ibidem*;
- ¹¹⁴ *Ibidem*;
- ¹¹⁵ *Ibidem*. Vezi și „Gazeta Transilvaniei”, nr. 120, din 2 noiembrie 1918. Numele celor opt membri ai Consiliului provizoriu au fost așezate în aceeași ordine și sub textul Proclamației, dată publicității a doua zi;
- ¹¹⁶ „Kronstädter Zeitung”, nr. 256, din 2 noiembrie 1918.
- ¹¹⁷ *Ibidem*, nr. 253, din 3 noiembrie 1918;
- ¹¹⁸ „Glasul Ardealului”, nr. 39, din 15/28 decembrie 1918;
- ¹¹⁹ Vasile Ciobanu, *Contribuții la cunoșterea istoriei sașilor transilvăneni, 1918 – 1944*, Editura Hora, Sibiu, 2001, p. 31 – 32;
- ¹²⁰ *Ibidem*, p. 32;
- ¹²¹ *Ibidem*, p. 33 – 34;
- ¹²² „Glasul Ardealului”, nr. 39, din 15/28 decembrie 1918;
- ¹²³ Știrea că „orașul și comitatul Sibiu au constituit consiliul național și au adoptat și ei o proclamație” a sosit la Brașov chiar în timpul întrunirii din 1 noiembrie 1918. Vezi: „Kronstädter Zeitung”, nr. 256, din 2 noiembrie 1918;
- ¹²⁴ Ștefan Pascu, *Făurirea Statului Național Unitar Român*, Editura Academiei Române, București, 1983, p. 94 – 96;
- ¹²⁵ Comitatul Brașov cuprindea Țara Bârsei istorică, însă fără zona Bran – Zărnești – Poiana Mărului care era cuprinsă în Comitatul Făgăraș. Zona Cohalmului făcea

parte din Comitatul Târnava Mare.

- ¹²⁶ Alături de Vasile Saftu, în Comitetul Executiv au mai fost aleși: Petre Munteanu (secretar), Tiberiu Brediceanu, Ilie Cristea, Petre Debu, Gheorghe Dima, Ovidiu Dante Gherman, Ioan Peteu, Constantin A. Popovici, Ștefan Popovici, Ioan Priscu și dr. Nicolae Stinghe. Vezi: „Glasul Ardealului”, nr. 1, din 9 noiembrie 1918.
- ¹²⁷ A. N. D. J. B., fond: *Actele Magistratului Brașov*, fascicolul II 1918/152, fila 4.
- ¹²⁸ Loc. cit., fila 5 (la fel filele 6 și 7).
- ¹²⁹ Loc. cit., fila 14.
- ¹³⁰ Loc. cit., fila 23.
- ¹³¹ Loc. cit., fila 37.
- ¹³² Loc. cit., fila 36.
- ¹³³ Loc. cit., fila 37.
- ¹³⁴ Loc. cit., fila 20.
- ¹³⁵ Loc. cit., fila 42.
- ¹³⁶ Loc. cit., filele 38 și 41.
- ¹³⁷ Loc. cit., fila 24.
- ¹³⁸ Loc. cit., fila 43.
- ¹³⁹ Loc. cit., fila 49.
- ¹⁴⁰ Loc. cit., fila 25.
- ¹⁴¹ Loc. cit., fila 21.
- ¹⁴² Loc. cit., fila 22.
- ¹⁴³ Loc. cit., fila 61.
- ¹⁴⁴ Loc. cit., fila 35.
- ¹⁴⁵ Loc. cit., filele 31, 32 și 33.
- ¹⁴⁶ Loc. cit., fila 61.
- ¹⁴⁷ Loc. cit., filele 50 și 51.
- ¹⁴⁸ Loc. cit., fila 60.
- ¹⁴⁹ Loc. cit., filele 59 și 60.
- ¹⁵⁰ Loc. cit., filele 56, 57 și 58.
- ¹⁵¹ „Kronstädter Zeitung”, nr. 255, din 1 noiembrie 1918.
- ¹⁵² Marin Badea, *Instituirea puterii naționale revoluționare românești în 1918*, în volumul *Unirea Transilvaniei cu România*, Ediția a III-a, revăzută și adăugită, Editura politică, București, 1978, p. 521.
- ¹⁵³ „Glasul Ardealului”, nr. 1, din 29 octombrie/9 noiembrie 1918.
- ¹⁵⁴ Vezi: Luana Popa, *Constituirea și activitatea Consiliilor (Sfaturilor) și a Gărzilor naționale române în actualul județ Brașov (1918 – 1919)*, în „Cumidava”, XIV, Brașov, 1989, p. 213 – 258.